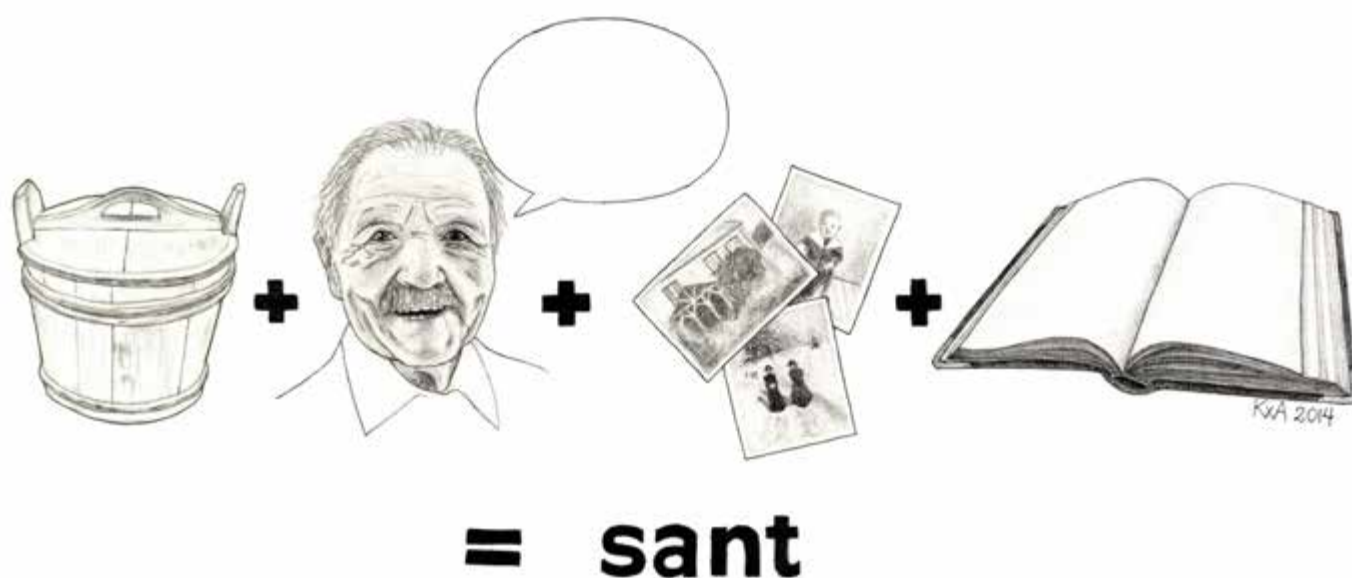

nordisk ARKIVNYT

1 • 2014

Planer for skuffen

6

Måltidsakademiens
pris

16

Statsministeren
besøger
Nationalarkivet

17

Krigen 1864

24

Från produktivitet till
anpassning

34

HOVEDREDAKTØR

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45) 41 71 72 24
Fax: 33 15 32 39
e-post: lj@ra.sa.dk

Redaktionen har forsøgt at afklare alle ophavsrettigheder til billeder. Eventuelle rettighedshavere, der ikke er blevet kontaktet, kan henvende sig til redaktionen.

LOKALREDAKTØRER

Danmark

Se hovedredaktør

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258. FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Island

Hrefna Róbertsdóttir
Islands Nationalarkiv, Reykjavík
Laugavegur 162, IS-105 Reykjavík
Tel.: +354 590 33 00
e-post: hrefna@skjalasafn.is

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Maskinistgata 1
N-7042 Trondheim
Tel.: (+47) 73 88 45 00
e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria J. Nordström
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 Stockholm
Tel.: (+46) 10 47 67 235
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.se

NA udkommer fire gange om året.

ISSN 0546 2851

Layout & tryk: Narayana Press, Gylling

Retur

Rigsarkivet

Nordisk Arkivnyt

udgives af Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45) 41 71 72 24
E-post: lj@ra.sa.dk
www.arkivnyt.nu

Hovedredaktøren

Kære læser

Et årsskifte benyttes ofte til at evaluere, hvordan det er gået i det forløbne år, og overveje strategier for det nye. Med et ofte anvendt udtryk er et nyt år som en uåbnet bog; men noget af indholdet kan anes på forhånd. 2014 er i flere henseender et jubilæumsår, og det vil komme til at præge indholdet i NA. Nogle af mærkeårene har længe været forberedt.

1814 – med adskillelsen af Danmark og Norge og Norges personalunion med Sverige – er et skelsættende år for flere nordiske lande. Det gælder også 100-året for udbruddet af Den Første Verdenskrig. For Danmarks vedkommende er 2014 også 150 året for krigen og nederlaget i 1864, og det er 200-året for danske skolelove. For Island er det 70-året for adskillelsen fra Danmark. Der kunne nævnes flere.

Disse jubilæer vil uden tvivl komme til at præge dele af indholdet i NA i 2014; men hvorfor fejrer eller markerer man jubilæer? Det korte svar er, at jubilæer markeres på grund af deres symbolværdi. Fra en fortidig begivenhed kan trækkes nogle udviklingslinjer, der har aktualitet og relevans for nutiden. Omvendt er andre begivenheder, der har mistet deres aktualitet og relevans for nutiden, blevet "glemt". Fx har indførelsen af enevælden ikke påkaldt sig samme opmærksomhed som demokratiets. Et andet eksempel kan illustrere forholdet. En dansk komponist har netop vundet en konkurrence om at komponere en ny march til hæren i anledning af den danske hærs 400 års jubilæum. Det er vist kun få, der kender dette jubilæum, og som forbinder noget med det. Dels spiller hæren vel ikke den samme rolle i den folkelige bevidsthed som tidligere, dels er det nok ukendt, hvad der skete i 1614. Dette år skabte man de første, stående, nationale enheder – reelt en militæ – der ses som oprindelsen til den danske hær.

I dette nummer af NA omtales 1814 – både mht. Norge og de danske skolelove. Kommende numre vil rumme mere. Men i dette nummer behandles også mange andre aspekter af arkivvæsenernes virksomhed: et norsk seminar om arkivernes plads i e-forvaltning / strategier for digital bevaring, norske bevaringsplaner for privatarkiver, et dansk seminar om god forvaltningsskik, den svenske arkivveckan, hvor "arkiv-Sverige" mødes og diskuterer arkivspørgsmål, et fælles-nordisk træf om Arkivernes Dag, og under "Institutionen" hører vi om japansk dokumentation af relationer til andre lande og selvransagelse.

Der kan være en tendens til, at man fokuserer på nye planer og tiltag, men overser nedlæggelser og nedgang. Denne del af virkeligheden må ikke forbigås. I dette nummer berettes om nedlæggelsen af Emigrant-instituttet i Sverige, en truende nedlæggelse af det pressehistoriske Brages-arkiv i Finland, ligesom både budskabet i His Masters Voice og artiklen "Stålbåd i sikte" skildrer de omfattende nedskæringer, der venter det finske arkivvæsen. Aldrig har det vel været mere nødvendigt, at arkiverne legitimerer deres stilling og viser deres vigtige samfundsmæssige funktion. Direkte eller indirekte vil det sikkert være emnet for mange artikler i det kommende år. – God læselyst.

Leon Jespersen

Historisk cruise til Kiel

**Sonja Serina Finstad
Johansson**

Den 13. til 15. januar arrangerte Arkivverket et historisk cruise til Kiel for

å markere Kieltraktaten som ble underskrevet 14. januar 1814. Dette var en avtale mellom den svenske og den danske konge, hvor Frederik 6. avstod kongeriket Norge. Norge skulle som eget kongedømme bli forent

med Sverige. Nyheten om Kieltraktaten satte forgang i selvstendighetsbevegelsen i Norge som førte frem til Grunnloven av 1814. Det historiske cruiset innledet markeringen av 200-årsjubileet for Grunnloven.

■ Åpning av historisk cruise i "Show Lounge" med Eli Fure og Bente Engelsen på scenen.

Foto: Runhild Seim.

■ I rett ånd fra Eidsvoll ble “Enige Brødre, det ville vi være” fremført – en patriotisk teaterslager som også ble sunget av Riksforsamlingen. Mannskorets medlemmer var for anledningen Bård Alsvik, riksarkivar Ivar Fønnes og Knut Johannessen, alle fra Riksarkivet. Foran musikerne Helge Øye og Stein Villa. Foto: Runhild Seim.

Ombord

Cruiset var arrangert av Riksarkivet med et innholdsrikt faglig program med foredrag, tidsriktig musikk med musikerne Stein Villa og Helge Øye og mat fra historisk kokebok. Matoppskriftene var fra Riksarkivets blogg, hvor det prøves ut historiske oppskrifter basert på en kokebok fra rundt 1814, som “viser vei til kjøkkenkunst og bordets gleder på eidsvollsmennenes tid”. Med om bord var det rundt 420 deltakere fra blant annet Arkivverket med Riksarkivaren, Riksantikvaren, medlemmer av grunnlovssekretariatet, etterkommere etter eidsvollsmenn og historieinteresserte.

Et viktig siktemål med grunnlovsjubileet er å få frem ny kunnskap om 1814. Dette ønsket arrangørene å få frem på cruiset, og førte til en stor spennvidde i ulike temaer for innleggene. Cruiset startet med velkomstord av riksarkivar Ivar Fønnes,

Øyvind Ødegaard, Eli Fure og Bente Engelsen, alle fra Riksarkivet – med de to siste som pådrivere og arrangører av cruiset.

Deretter fikk vi høre fra professor Ola Mestad, leder av Forskningskomiteen for grunnlovsjubileet. Han holdt innlegg om traktene om Norge i perioden 1812-1814. Vi fikk her et innblikk i de juridiske og politiske forutsetningene for Kieltraktaten. Deretter presenterte Margit Løyland, førstearkivar ved Riksarkivet, bondelederen Kristian Jensen Lofthus fra Vestre Moland, dagens Lillesand. Lofthus var skipper, bonde, kjøpmann og folkets representant som ble valgt som sendebud til kongen i København for å legge frem sambygdingenes klager på fogder og borgere. Dette førte videre til allsang av Lofthusvisa. Fra statsarkivene i Hamar og Trondheim var det så bidrag om kornopptøyer og matmangel i 1813 som ga et innblikk i befolkningens

utfordringer. Resten av denne dagen fortsatte med innlegg om nasjonale og andre identiteter i den dansk-norske staten før 1814, krigen i Norge i 1813 og 1814 og debatten i Storbritannia rundt de norske folkerettslige spørsmålene, hentet fra blant annet tidsskrifter og aviser. Deretter vendte temaet seg til kirkevalgene og valgfullmaktene i 1814, hvor det var eksempler på den til tider svært så inderlige hyllingen av Christian Fredrik. Dagens program ble avsluttet av dramalærer Anne Elisabeth Skogen fra Forteljarkokeriet som fortalte om “Berta på Verket”, en husmannskone fra Stavanger. Dette er et prosjekt i samarbeid med Statsarkivet i Stavanger, hvor man med utgangspunkt i skiftemateriale forteller historien om Berta som ble syk og døde i 1814. Gjennom historien fikk vi både et innblikk i Bertas liv og de politiske hendelsene i 1814.

I Kiel

I Kiel var det åpning av utstilling om Kielfreden i Kieler Stadt- und Schiffahrtsmuseum – bymuseet. Utstillingen viste historien om Kieltrakten, en historie som i dag nesten er glemt i Tyskland. I tillegg fikk man et innblikk i, hvordan den norske grunnloven ble til. Her var det utstilt et stort utvalg av kunstmalerier, karikaturer og trykk og også en rekke gjenstander som blant annet våpen, medaljer, et lommeur tilhørende eidsvollsmannen Lauritz Weidemann (1775-1856) og marskalkstaven til Jean-Baptiste Bernadotte (senere Karl Johan, 1763-1844), gitt til ham av Napoleon i 1804. Høydepunktet i utstillingen var den originale Kieltraktaten, utlånt av det svenske Riksarkivet. Denne kommer senere i år på utstilling i det norske Riksarkivet. Ved siden av bymuseet ble det så åpnet en ny plass, “Platz des Kieler Friedens” og på et tidspunkt skal klokkespillene i byen ha spilt “Ja, vi elsker dette landet”.

Hjemreisen

Det faglige programmet fortsatte på hjemturen, og vi fikk høre om Christian Fredriks stempler og signeter

med den norske løve, om hvordan geografien i blant annet Danmark og Norge ble omdefinert i 1814, en tyverisak fra 1814 hvor en fattig tjenestepike ble dømt til tukthusstraff, og om et propagandabrev fra den svenske kongen. Eli Fure fortalte om prosjektet “Adopter en eidsvollsmann”, hvor Riksarkivaren i samarbeid med DIS-Norge har funnet etterkommerne etter eidsvollsmennene. Med utgangpunkt i dette fikk vi høre, hvordan det hadde gått med barn, som var født i 1814, som enten hadde en eidsvollsmann som far eller bestefar. Det faglige programmet ble avsluttet med teaterhistoriker Anette Storli Andersens foredrag “Enige og troe, indtil Dovre falder” – Om iscenesettelsen av en klippefast nasjon.

Her fortalte hun om, hvordan flere av eidsvollsmennene hadde deltatt i dramatiske selskap, og at deltakelse i disse selskapene kunne være en form for å øve seg på å være gode medborgere. Hun viste også likheter mellom Riksforsamlingen og et teaterstykke, hvor begge inneholdt salg av billetter, applaus og bravorop.

Dagen og programmet for det historiske cruiset ble avsluttet med festmiddag med retter fra den historiske kokeboka. Det ble også spilt en scene fra “Rodes besettelse”, et historisk spel basert på begivenheter hentet fra Åkers gårds arkiv som finnes seg ved Statsarkivet i Hamar.

Foredragene og programmet for cruiset ga et vidt spenn av kunnskap om 1814, både de politiske, militære

og samfunnsmessige forutsetninger og konsekvenser av det, som skjedde dette viktige året. Reisen ned og opp på cruiseskipet satte fine rammer for seminaret.

◆
Skribenten er rådgiver i Statsarkivet i Kongsberg.

Lenker:

Adopter en eidsvollsmann:

<http://www.eidsvollsmenn.no/Arkivverket>:

http://www.arkivverket.no/Historisk_kokekunst:

<http://kokekunst.tumblr.com/>

■ Kieltraktaten.

Foto: Emre Olgun, Riksarkivet Stockholm.

Planer for skuffen?

Erfaringer med bevaringsplaner for privatarkiv

Cæcilie Stang

I perioden 2008-2010 utarbeidet Statsarkivet i Hamar i samarbeid med Opplandsarkivet "Bedre føre var enn etter snar", Bevarings- og aktivitetsplan for privatarkiv i Oppland.

I skrivende stund er vi i samme prosess med Hedmark fylkesmu-

seum. Statsarkivet i Hamar fikk i slutten av 2012 tilskudd fra Norsk kulturråd for å lage en bevaringsplan for privatarkiv i Hedmark fylke. Arbeidet med bevaringsplaner for privatarkiv kan også ses i sammenheng med Melding til Stortinget 7, 2012-2013, som fokuserer på begrepet "helhetlig samfunnsdokumentasjon".

Proessen med å skape en bevaringsplan tar tid. Hvorfor må og skal planprosessen ta tid? Nøkkelbegrepet her er involvering. En plan som ikke ledelse og medarbeidere i museums – og bevaringsinstitusjoner kjenner eierskap til, er en plan for skuffen.

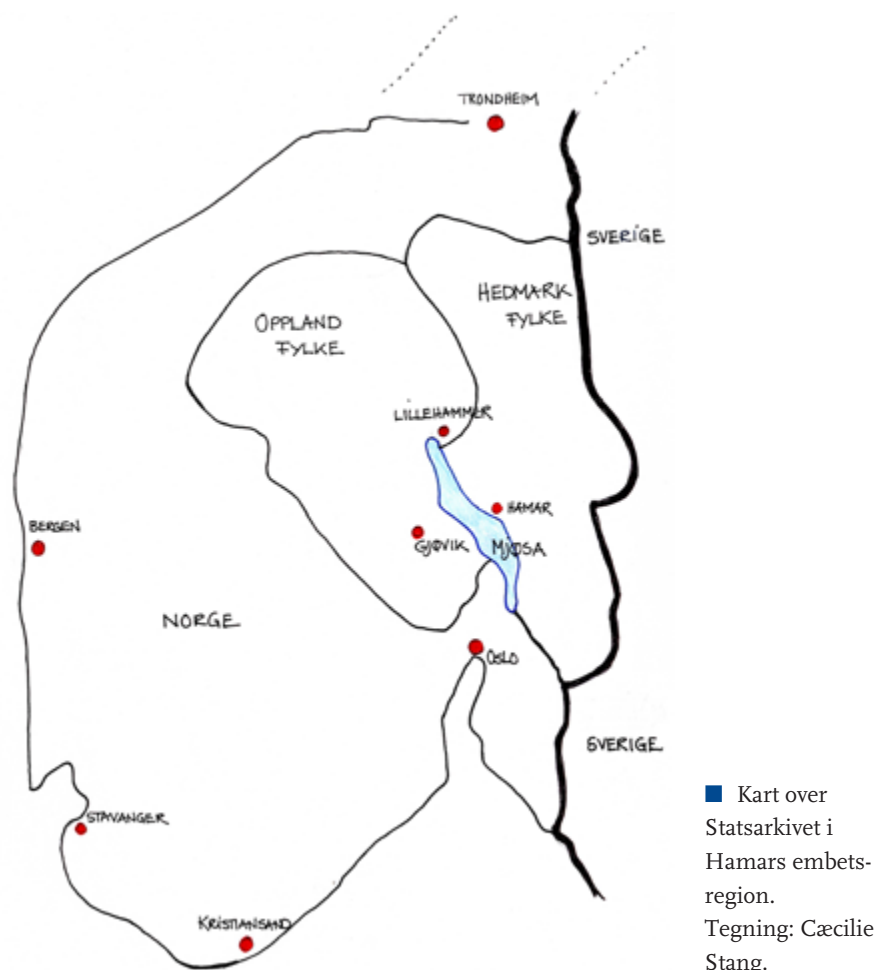
Arkivlandskapet

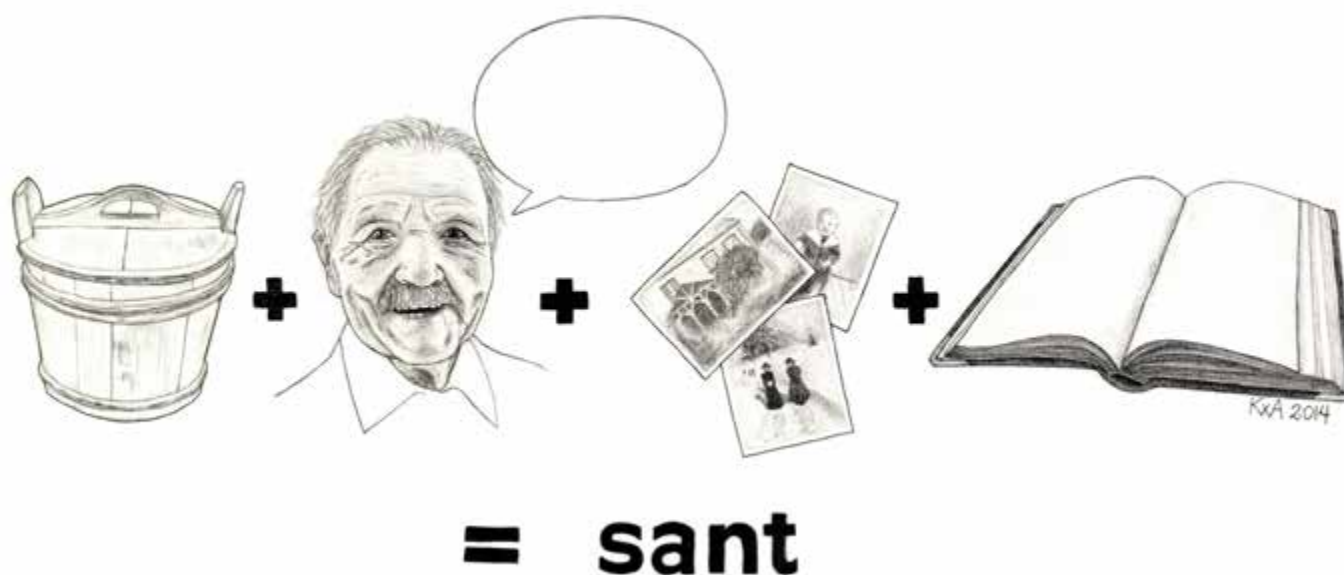
Statsarkivet i Hamar har arkiver i fylkene Hedmark og Oppland som sitt ansvarsområde. Disse to fylkene er i de senere årene blitt kalt Innlandet. Innlandet ligger i det som mange kaller "oljeskyggen" noe som gir næringslivet og forvaltningen i regionen spesielle utfordringer. Når det gjelder museums- og arkivlandskapet har Innlandet også klare særtrekk.

Norge fikk fra 1970-tallet en rekke interkommunale arkivinstitusjoner. Flere av disse institusjonene tilbyr i dag sine medlemskommuner depot for arkiv, ordning og katalogisering, kurs m.m. Ulikt flere av de andre kommunale arkivinstitusjonene i landet for øvrig forholder ikke de samme institusjonene i Innlandet seg til privatarkiv.

Etter en villet politisk strategi er mange av de norske museumsinstitusjonene i perioden 2004-2013 konsolidert inn i større enheter. Hedmark fylkesmuseum ble dannet som et aksjeselskap i 2009 med museene i fylket som avdelinger med egne eierstyrer.

Selv om det har vært en konsoli-

■ Helhetlig dokumentasjon fordrer at gjenstander, muntlige kilder, foto og skriftlige kilder blir sett i sammenheng.

Tegning: Karen Wilberg Arnesen.

deringsprosess med museene også i Oppland, er det her fortsatt en regionstruktur med fire museer i tillegg til Maihaugen. Fordelen med Oppland er at det siden 1981 har eksistert et nettverkssamarbeid mellom arkivavdelingene ved det enkelte museum med et eget sekretariat og styre/fagråd. I arbeidet med bevaringsplanen ble det trukket veksler på dette. Innsamling av arkivstatistikk, innkalling til møter og dialog gikk rimelig lett.

Hvorfor så denne lange innledningen om arkivlandskapet i Innlandet? Jo, fordi kartet, dvs. planen, bør stemme med terrenget. Hensynet til lokale forutsetninger er grunnlaget for å få gjort en god jobb i bevaringsarbeid.

Hvordan skal en bevaringsplan være?

I den arkivfaglige diskusjonen ses ofte en bevaringsplan for privatarkiv i sammenheng med arbeidsdeling og ressursgevinst i forhold til samarbeid. Dette arkivfaglige utgangspunktet ser gjerne bort fra den realiteten at de lokale folkemuseene har som formål å dokumentere helheten i lokalsamfunnet. Da blir det meningsløst at ett museum i regionen skal samle på ett valgt tema, mens et annet museum må velge andre emner. Dessuten er representativitet et

metodisk viktig grep. Hvordan har et kulturtrekk fått forskjelling utforming i ulike deler av landet eller regionen? Faglig sett er dette viktigere å dokumentere enn å fokusere på arbeidsdeling. Men i andre sammenhenger kan kanskje arbeidsdeling være ønskelig særlig med henblikk på praktisk organisering og fellessatsinger. Bevaringsplanen bør derfor synliggjøre hvilke typer arkiver som mangler, og hvordan de ulike institusjonene ønsker å komplettere samlingene.

Skal en bevaringsplan være vellykket som arbeidsredskap, må den være fleksibel og realistisk. Den må også sette premisser for det, som er basis for innsamling og forvaltning nemlig sikkerhet, rutiner og kompetanse og følges opp med handlingsplaner.

Museene er aksjeselskap, stiftelser eller rene etatsmuseer, som er egne rettssubjekter. Bevaringsplanene skal være et arbeidsverktøy, og tiltakene i planen skal støtte opp under bevaringsinstitusjonenes egne regionale planer og primæroppgaver. Bevaringsplanen skal være en forpliktende samarbeidsplan på regionalt nivå vedtatt i de ulike museenes styre eller innlemmes i museenes egne planverk. Alle museene i Oppland har drøftet planen og tatt den til

etterretning med unntak av Maihaugen (Lillehammer museum).

Bevaringsplanens styrke og svakhet

Sett i etterpåklokskapens klare lys hva har så gevinsten med planarbeidet i Oppland vært? Har planen og prosessen svakheter?

Det overraskende var at samtalene om planen skapte et sterkt engasjement og god stemning. Det er ikke tvil om at bevaringsplanprosessen styrket Opplandsarkivet som faglig og kollegialt nettverk. Positive tilbakemeldinger er at planen er konkret og faglig relevant for museene.

Arkivmiljøene knyttet til privatarkiver er ofte små og med en del utskiftninger i staben. Bevaringsplanen er derfor et godt grunnlag for å ta fatt for en ny medarbeider. I de tre årene som har gått siden planen ble ferdig i Oppland, er det særlig arbeidet med folkemusikk-arkivene som er i ferd med å gi resultater. Dette har skjedd fordi planverket gir en god plattform til prosjektstøtte.

Hva så med eventuelle svake sider av planen? Den største utfordringen er av strukturell og politisk art. I de større museumsregionene ansettes ledere med bakgrunn i økonomi og administrasjon. Resultatene av dette ser vi nå. Arkivarbeidet, som er lite

■ Bevaringsplanen har gitt grunnlag for flere ordnings-, bevarings- registrerings- og formidlingsprosjekter som har fått støtte av bl.a. Norsk kulturråd. På bildet samarbeider Rina Nysethbakken, Mjøsmuseet, og Cæcilie Stang, Statsarkivet i Hamar.

Foto: Unni Kleven.

synlig og lite “salgbart”, blir nedprioritert. Bevaringsplanen er en faglig plan, som skal brukes til å utforme innsamling, prosjekter og som skal styrke det faglige arkivarbeidet. Kritikken mot den er, at planen ikke er direkte henvendt til bevilgende myndigheter i regionen, dvs. at den ikke er politisk forankret. Bevaringsplanen ble, da den var ferdig, distribuert til kommunene og aktuelle politiske organer, men den er først og fremst forankret i bevaringsinstitusjonene. Utfordringen blir derfor å lage realistiske oppfølgings tiltak med henblikk på, hva som er økonomisk mulig.

Tanken var, at bevaringsplanen

for Oppland skal være en levende plan. I det kommende året vil den revideres og forhåpentligvis spisses og utbedres.

Ny plan i arbeid

Hedmark fylke har ingen nettverksorganisasjon som Opplandsarkivet, og arkivlandskapet i Hedmark er heller ikke like homogent som i Oppland. Mye arkivmateriale er dårlig sikret og utilgjengelig. Her er det en stor jobb å gjøre. Men allerede nå merkes den samme reaksjonen, som kom, da vi startet arbeidet i Oppland. Folk er engasjerte og lar seg inspirere. Utfordringen blir å få alle med

– alle fra arkivmedarbeidere, ledelse, fylkeskommune og forhåpentligvis politikere.

Når vi får bevaringsplaner for både Hedmark og Oppland, vil arbeidet kunne samkjøres, og vi vil kunne få mer ut av små ressurser. Det finnes i dag en samarbeidsplattform mellom museene i de to fylkene, og flere organisasjoner og bedrifter har virkeområdet i begge fylkene. Målet er et fruktbart samarbeid for hele regionen Innlandet på privatarkivfeltet, og bevaringsplanene er redskapet.

*Skribenten er 1. arkivar,
Statsarkivet i Hamar.*

Samdok-konferansen 2013 – Arkiv i e-forvaltning

Noen personlige inntrykk

Hans Fredrik Berg

Samdok-konferansen 2013 ble avholdt 3.-4. desember 2013. Samdok er Riksarkivarens program for oppfølging av stortingsmelding om arkiv, og Arkiv i e-forvaltning er ett av tre delprogrammer under Samdok. Det var tema for denne konferansen, og ble belyst gjennom 38 innlegg for 190 deltakere. Dokumentasjon av innleggene finnes på Samdok-bloggen: <http://samdok.com/2013/12/03/samdok-konferansen-er-i-gang/> og <http://samdok.com/2013/12/04/samdok-konferansen-dag-2/>.

Hensikten med konferansen var å få presentert og diskutert arkivets plass i e-forvaltningen, spesielt hvordan Riksarkivaren skal bidra til oppfylle Regjeringens digitaliseringsprogram, og hvordan arkivperspektivet skal ivaretas ved en gjennomgående digitalisering av forvaltningen.

Første del av konferansen var viet plenumsforedrag på strategisk nivå, hvor e-arkivstrategier i Estland, Sverige, Sveits og Danmark ble presentert, i tillegg til innlegg fra viktige norske aktører. Andre del av konferansen bestod av parallellsesjoner med korte innlegg om mer konkrete temaer.

Riksarkivaren åpnet med å peke på de store utfordringene vi står overfor, innenfor arkivdanning, overføring til depot og tilgjengeliggjøring av arkivuttrekk. En av de

største er manglende kontroll på det store antall fagsystemer som benyttes i forvaltningen, hvor det er fare for tap av arkivmateriale. Alle disse utfordringene ble adressert i parallellsesjonene dagen etter.

Kuldar Aas fra riksarkivet i Estland fortalte om satsingen på e-forvaltning i Estland, med vekt på e-arkivets plass i den felles infrastrukturen for e-forvaltning X-Road. Så vidt jeg har forstått, går den mye lenger i konkrete implementeringskrav enn de norske arkitekturprinsippene for IKT i forvaltningen. For øvrig har Estland omtrent de samme forenklingsprinsippene som i Norge, med vekt på gjenbruk av allerede innsamlede opplysninger. Han pekte blant annet på manglende tilgjengeliggjøring som den viktigste årsaken til at arkivmateriale ikke ble avlevert til depot. Aas understreket også behovet for samarbeid for oppnå gode løsninger, hvilket også er Samdoks kanskje viktigste mål.

Caspar Almalander fra det svenske riksarkivet presenterte arbeidet med svensk e-forvaltning i e-delegationen og eARD (e-arkiv og e-diarium). E-delegationen skal sørge for en samordnet utvikling av den elektroniske forvaltningen, mens eARD utarbeider FGS-er (förvaltningsgemensamma specifikationer) for komponenter som inngår i e-forvaltningen.

Andreas Kellerhals fra Schweizerisches Bundesarchiv snakket blant annet om nøkkelprosjekter i den

sveitsiske e-forvaltningen: Et digitalt depotforvaltningssystem innenfor OAIS-rammeverket (ARELDA) og et system for "records management" (GEVER), som med et omfattende klassifikasjonssystem og organisatorisk regelverk skal bidra til god arkivdanning.

Jan Dalsten Sørensen fra det danske riksarkivet gjennomgikk Statens Arkivers nye strategi for digital bevaring. Strategien har tre hovedpunkter: Det første er tidlig identifikasjon og godkjenning av alle statlige IT-systemer. Det innebærer at alle statlige IT-systemer skal innrapporteres, bevaringsvurderes og godkjennes med henblikk på avlevering. Dette følges opp med jevnlig tilsyn. De to siste punktene er hyppige avleveringer i et systemuavhengig format og løpende migrering og bevaringsplanlegging. Dette er veldig likt de norske reglene, slik de er i teorien.

Ellen-Karin Toft-Larsen fra Kommunenes organisasjon, KS, redegjorde for kommunesektorens digitaliseringsstrategi. Blant annet er arkiv og dokumenthåndtering et tverrgående satsningsområde, hvor et viktig mål er å sikre at arkivperspektivet skal ivaretas i alle nye digitale løsninger og tjenester.

Kristian Bergem fra Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) avsluttet første dag med å snakke om nasjonale standarder og felleskomponenter. Difi har en samordningsoppgave for e-forvaltning i Norge, og er sekreta-

■ Samdokkonferansen handlet om arkiv i e-forvaltning. Bildet er fra et kontor på 1980-tallet.

Foto: Arbeideravisas fotoarkiv, Statsarkivet i Trondheim.

riat for Standardiseringsrådet som gir ut referansekatalogen for IKT-standarder i offentlig sektor. Difi har også ansvaret for samordning og implementering av nasjonale felleskomponenter, i hovedsak IKT-løsninger som skal benyttes av hele forvaltningen.

Siden vi i Norge er veldig opptatt av standardisering av arkivdanning (Noark), var det også plass til Jon Garde fra DLM Forum, som presenterte noen fremtidsplaner for MoReq2010, EUs "records management"-standard.

Jeg oppfatter samarbeid, standardisering og tilgjengeliggjøring som

viktige overordnede stikkord etter den første dagen.

Etter presentasjonene av nasjonale strategier, var neste dag viet presentasjon av praktiske løsninger og problemstillinger knyttet til temaene som ble berørt i plenumsforedragene. I alt 30 foredragsholdere leverte sine presentasjoner i seks parallellsesjoner med følgende temaer: Arkivdanning og dokumentfangst, Standardar for arkivdanning og overføring til depot, Integrasjon av innhold og tjenester, Avlevering og ny metodikk, Bevaring og langtidslagring og Tilgang og formidling.

Her var det noe for enhver inter-

esse, og de jeg har snakket med etter konferansen har vært svært fornøyde, både med temaene og konferansen som møteplass. Jeg hadde stort utbytte også av andre dag, og vil oppfordre til å besøke samdok.com, hvor så godt som alle presentasjonene er tilgjengelige.

Jeg gleder meg til neste Samdokkonferanse!

Skribenten er seniorrådgiver i Riksarkivet, Oslo.

Svenska Arkivveckan i Västerås 2013

Maria Larsson Östergren

När naturen stod i sin vackraste vårskrud i mitten av maj samlades över 400 förväntansfulla kollegor inom arkivsektorn i Västerås till tre intensiva och fullspäckade dagar. Att det

var på tiden att ses igen var nog de flesta rörande överens om, det var hela fem år sedan arkivsverige sist samlades. Senast Arkivveckan arrangerades var i Göteborg 2008.

Som värdar för årets konferens stod Stadsarkivet i Västerås och Arkiv Västmanland och till sin hjälp

hade de en arrangörskommitté som bestod av representanter och medarbetare inom SASS.

SASS, som står bakom Arkivveckan, ska utläsas Svenska arkiv i samverkan för synlighet som samlar samtliga aktörer inom det svenska arkiv-

■ Organisationskommittén i arbete dagen före Arkivveckan.

Fotograf: Maria Bjersby Stenudd.

■ Kvällsmingel dag 1.

Fotograf: Maria Bjersby Stenudd.

väsendet. Här ingår Arkivrådet AAS, Föreningen arkivverksamma inom landsting och kommun (FALK), Folkörelsernas Arkivförbund (FA), Näringslivsarkivens förening (NAF), Näringslivets arkivråd (NLA), Riksarkivet och Svenska Arkivsamfundet. Idé och genomförande av Arkivveckan, som startade i Lund 2002, är en direkt följd av det samarbete som påbörjades i samband med arbetet med den första Arkivens dag 1998, då med museiveckan som förebild. Ledningsgruppen för Arkivens dag kom efter något år att ombildas till SASS för att kunna utveckla gemensamma aktiviteter, där Arkivveckan har varit en. Syftet är att samla arkivverksamma och andra intresserade för erfarenhetsutbyte, information och diskussion över sektorsgränserna.

Avstamp i den Internationella arkivdeklarationen

Många konferenser inbjuder till ett tema. Arkivveckan i Västerås bestod istället av ett smörgåsbord för att täcka de många infallsvinklar och perspektiv som ryms inom sektorn. Den röda tråden som konferensen istället tog avstamp i var den Internationella arkivdeklarationen, just för att lyfta mångfalden av perspektiv.

Landshövding Ingemar Skogö hälsade välkommen till Västerås och Västmanland och kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth invigningstalade. Kulturministern lyfte fram många perspektiv som att arkiv är unika och oersättliga, den utmaning som finns i det långsiktiga bevarandet av digital information, barn och ungas rätt till kultur och att förstå historiska sammanhang, arkiven som basresurs för information i samhället och den förskjutning som skett från bevarande till bruk av arkiven där frågor om tillgänglighet och pedagogik har ökat i betydelse.

Att dokumentera krigsförbrytelser och rättsövergrepp

Arkivveckan inleddes med två föreläsningar i viktiga och angelägna ämnen. Trudy Huskamp Peterson föreläste om internationellt arbete med att dokumentera krigsförbrytelser och rättsövergrepp. Djupt gripna blev också alla av att lyssna till Ole Gausdal som föreläste om norska Riksarkivets insamling av minnesmaterial efter terrorattacken 22 juli 2011.

Under dagarna genomfördes över 40 föredrag och seminarier och föreningarna genomförde sina årsmö-

ten. Mängden av seminarier speglar den bredd som finns i sektorn och många hade svårt att välja bland utbudet och hade önskat dubbleringar av seminarier för att inte missa något. Seminarierna handlade om allt som står på arkivens och arkivariernas agenda som missbruk av kulturarv, förmedling och arkivpedagogik på plats och i sociala medier, om digitalisering, gallring, e-arkiv, klassifikationsstruktur, om arkivutbildningar och arkivprofessionen. På Arkivveckans webbplats www.arkivveckan.se finns dokumentation och presentationer från de olika föredragshållarna för alla som vill ta del av utbudet och vad som sas.

I samband med Arkivveckan delades också utmärkelsen Årets Arkiv ut som 2013 gick till Folkörelsearkivet i Västerbotten för sitt arbete med "Umeå Hardcore". I motiveringen lyftes bland annat fram att de arbetat hårt för att utveckla den utåtriktade verksamheten och använda nya metoder för insamling och presentation av dagens moderna folkörelser.

Prata och mingla är viktigt

Att träffas, prata och mingla är viktigt under konferenser, med en kaffekopp i handen och vid lunch- och middagsborden utvecklas goda idéer. Vid festmiddagen bjöds på underhållning bland annat en spektakulär eldshow där vår svenske riksarkivarie oväntat deltog och visade sig ha en kompetens som eldslukare.

Efter tre fullmatade dagar kunde deltagarna rikta ett välförtjänt tack till värdarna för ett fantastiskt väl genomfört arrangemang. Efter konferensen genomfördes också en utvärdering. Helhetsintrycket gav 5,1 poäng av 6 möjliga, vilket får betraktas som ett mycket gott resultat. Arkivarier vill gärna träffa varandra och 2017 planeras nästa Arkivvecka. Var är i skrivande stund ännu inte klart.

Skribenten är verksam i Riksarkivet i Visby.

Farväl

till Emigrantinstitutet

Ulf Beijbom

På resa i USA nås jag av nyheten att Stiftelsen Svenska Emigrantinstitutet skall begäras i likvidation och

institutet därmed upphöra efter 47 år som den svenska utvandringens riksarkiv. Det känns extra upprörande att meddelandet når mig i Kronobergs "systerstat" Minnesota, där institutet 1968 inledde de fältar-

beten som än idag framstår som vårt flaggskepp och den mest omfattande etniska undersökning som genomförts i USA.

Mina fyra månader i Minnesota för över 40 år sedan och den kvartse-

■ Ulf Beijbom och Emigrantinstitutets grundare före detta folkpartiledaren Gunnar Helén år 1984.

Fotograf: Tommy Bernesson.

■ Ulf Beijbom och Drottningen Silvia år 1992.

Fotograf: Mats Samuelsson.

kellånga fortsättningen genom "fältarkivarien" Lennart Setterdahl, lade grunden för de världsunika samlingar som hittills vårdats i Växjö. 1968, året då Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse inledde sina anslag (sammanlagt nästan 14 miljoner), invigde statsrådet Alva Myrdal Utvandrarnas hus "med beundran för vad som redan gjorts och med stora förväntningar på vad som här skall skapas." Hon tänkte då mindre på att huset skulle bli Växjös turistmagnet som attraherat långt över miljonen betalande besökare och samtidigt betydande turistinkomster till näringslivet i staden och länet.

Vad skulle Vilhelm Moberg ha sagt?

På hotellrummet i Minneapolis frågar jag mig vad grundaren Gunnar Helén och främste tillskyndaren Vilhelm Moberg skulle ha sagt just nu. Uttrycken skulle nog ha varit lika skilda som olikheterna mellan den sirlige landshövdingen och den ordhamrande "storstarken". Bestörtningen och uppbragtheten hade de

dock haft gemensamt, Mobergs anlete hade säkert rynkats av ursmåländsk vrede.

Själv konstaterar jag med ett cyniskt leende att en av Kulturparksprojektets många utredare fick rätt när han föreslog att om Emigrantinstitutet inte ville gå med skulle det svältas ut genom indragna anslag från kommun och landsting. Trots chefen Lars Hanssons stoiska kamp för fortsatt verksamhet kan alltså politikerna i staden och landstinget äntligen inhösta en seger som ger åter skall på bägge sidor Atlanten. Men den viktoria som verkar ge klarsignal åt den förlegade och av nymoderater vårdade idén att fusioneringar, även mellan kulturinstitutioner, kan visa sig vara en Pyrrusseger. Varför? Därför att institutets internationella nätverk under "belägringstiden" hunnit falla samman, en stor del av personalen måst avskedas och att arkiv- och biblioteksuppbyggnaden därmed nästan upphört. Numera är det inte Växjö utan Svenska Migrationscentret i Karlstad som framstår som emigrationsforskningens högberg.

Fortfarande finns dock Europas största emigrationssamlingar kvar i Växjö och de skall nu eventuellt övertas av Kulturparken AB. Automatiskt inställer sig då frågan hur vården av samlingarna skall bli. Blir det en förpuppning i brist på kapital, dvs. i det väldiga ämnet kunnig personal, och därmed slut på uppsökande och utåtriktad verksamhet? En PM från Kulturparkens chef ger det förskräckande alternativet att samlingarna kan komma att uppdelas pga. utrymmesbrist. Därför måste den som varit med från den första halvmetern konstatera att en splittning av samlingarna skulle innebära den definitiva förintelsen av tusentals, mestadels ideella, insatser från den folkrörelse av släkt- och emigrationsforskare hembygdsfolk och utvandrarrättlingar som sedan 1965 gjort verksamheten möjlig.

Emigrantinstitutets amerikanska systerinstitution

Senare på dagen besöker jag det tillbyggda American Swedish Institute, ibland kallat Emigrantinstitutets amerikanska systerinstitution. Chefen Bruce Karstadt har lett insamlingen av ca 20 miljoner dollar som omsatts i en överväldigande vacker och funktionell tillbyggnad av smålänningen Swan Törnblads slottsliknande villa. Bruce berättar att Utvandrarnas hus varit en av förebilderna till denna fulländade kombination av kulturell och social mötesplats. Mitt i trängseln av besökare till utställningar, butik och restaurang är det svårt att förstå att intresset för vår migrationsepok skulle vara i avtagande. Bruce Karstadt som också är svensk generalkonsul, kan inte förstå att politikerna i Växjö låter Emigrantinstitutets gå under.

Skribenten var Emigrantinstitutets chef från start 1966 och fram till 2002.

Nordisk träff om Arkivens dag

– gemensamt tema 2015 blir Gränslöst

Maria Larsson Östergren

I mitten av december firades som vanligt Nobelfestligheterna i Stockholm. Vid samma tidpunkt samlades också representanter för Arkivens dag från de nordiska länderna till en gemensam träff, som det svenska Riksarkivet stod som värd för.

Arkivens dag, som för första gång- en firades i Sverige 1998, arrangeras

sedan 2003 i samtliga nordiska länder. Sedan 1999 har regelbundna träffar genomförts i ett nordiskt nätverk av representanter från arkivorganisationer och nationalarkiv.

Samverkan inom förmedlingsområdet

Under mötet i Stockholm skedde sedvanligt erfarenhetsutbyte och en diskussion kring framtida nordisk samverkan om Arkivens dag i syn-

nerhet men också om annan samverkan inom förmedlingsområdet. Hur vi i respektive land valt att organisera och genomföra Arkivens dag varierar till viss del, men våra verksamheter vilar alla på en demokratisk grund med fokus på att öka intresset för arkivens verksamhet och att öka användningen av det källmaterial som arkiven bevarar.

I en tid när allt mer av arkivens källmaterial finns tillgängligt digi-

■ Deltagare i mötet med det nordiska nätverket för Arkivens dag, från vänster, Marit Hosar, Norge, Anna Ketola, Sverige, Maria Larsson Östergren, Sverige, Mette Andersson, Danmark, Petra Nyberg, Sverige, Mette Henriksen, Danmark, Eli Solberg, Norge, Niels Lögager Nielsen, Danmark, Bente Jensen, Danmark, Bård Alsvik, Norge, Christina Forsell, Finland och Brynja Björk Birgisdottir, Island. Saknas på bilden gör Runhild Seim, Norge.

Fotograf: ooooo.

talt och många arkivinstitutioner gått vidare och utvecklat sin publika verksamhet både analogt och digitalt genom exempelvis programverksamhet och pedagogiska satsningar, kan det vara lätt att förledas att tro att vi därför inte längre behöver aktiviteter som Arkivens dag. Men det är ännu bara några procent av arkivens handlingar som finns digitalt tillgängliga och allmänhetens kunskap om våra arkiv och arkivens funktion är fortfarande liten. Genom publika arrangemang som Arkivens dag ger vi många en positiv aha-upplevelse att arkiven finns och är en resurs.

Gränslöst

2010 genomfördes senast Arkivens dag under ett gemensamt nordiskt tema, då "Klimat och väder". Det finns en stor styrka och potential i att en Arkivens dag arrangeras med en mängd aktiviteter som sker samtidigt på en rad platser runt om i Norden, ett gemensamt tema förstärker detta. Inte minst för små institutioner är det nordiska sammanhanget viktigt. Under mötet arbetades ett nytt gemensamt tema fram – *Gränslöst* – som kommer att bli det gemensamma nordiska temat för Arkivens dag 2015. Gränslöst kan användas utifrån ett migrationsperspektiv men också att arkiven är gränslösa i tid och rum.

För att sprida och dela med oss av information om Arkivens dag diskuterades också en gemensam hashtag. En rad förslag kom upp men till slut enades gruppen om #arkivdag som fungerar på tre språk, Island använder #skjaladagur och Finland #arkistopaiva. Använd gärna hashtagarna flitigt.

Som den svenske riksarkivarien Björn Jordell framhöll i sitt hälsningstal till mötesdeltagarna "Arkivens dag är arkivens högtidsdag", så låt oss tillsammans utveckla den.

Skribenten är verksam i Riksarkivet i Visby.

Riksarkivets årsbok har fått Måltidsakademiens pris

Maria Nordström

Svenska Riksarkivets årsbok 2013, "Mat och dryck. Smakprok ur arkiven", har fått Måltidsakademiens pris Årets Svenska Måltidslitteratur 2013 i kategorin "Årsböcker och kalendrar".

Måltidsakademien grundades den 19 oktober 2000 med syftet att främja forskning kring och utveckling av måltiden ur ett helhetsperspektiv. Det innebär att Måltidsakademien uppmuntrar forskning och utveckling av måltiden inom universitets- och högskolevärlden samt strävar efter att

vara en länk mellan forskare och allmänhet. Prisutdelningen skedde den 23 oktober 2013 vid Måltidslitteraturens Dag i Nordiska museet. Carl Jan Granqvist var prisutdelare och priset mottogs av årsbokens redaktör Carl Henrik Carlsson och bokens formgivare Maria Balke.

Juryns motivering

Juryns motivering lyder: "I denna vackra och rikt bildsatta bok anar man porten till en guldgruva, eller snarare ett outtömligt skafferi av kulinäriska klenoder. Så gå till arkiven!".

Nordisk arkivnyt gratulerar till det fina priset.

■ Bokens redaktör Carl Henrik Carlsson och bokens formgivare Maria Balke tar emot priset av Carl Jan Granqvist vid en ceremoni i Nordiska museet.

Foto: Thomas Svensson.

Udstilling af mandtallet 1703

Hrefna Róbertsdóttir

Kort tid efter at folketællingen fra 1703 var blevet optaget på UNESCOs liste *Memory of the World Register* i midten af 2013, blev der åbnet en udstilling af selve dokumenterne, som er bevaret i Islands Nationalarkiv. Udstillingen blev åbnet d. 8. november 2013 af statsminister Sigmundur Davíð Gunnlaugsson. Den formelle part af programmet startede med, at nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson bød de tilstedeværende velkommen. Han redegjorde for udstillingen og fortalte kort om mandtallet, dets særpræg og vigtighed for Islands historie. Nationalarkivaren takkede Nationalarkivets medarbejdere for at have lavet udstillingen, specielt Brynja Björk Birgisdóttir, leder af afdelingen for publikumstjenester og formidling, og Gunnar Kristinsson, designer hos Ímyndunarafl, for deres smagfulde forberedelse af udstillingen og de udstillede arkivalier.

Alle beboere med navn, alder og stilling

Mandtallet i 1703 er den ældste, bevarede folketælling i verden og blev foretaget på den danske konges initiativ. Deri er alle beboere i Island opført med navn, alder og stilling. Den er blevet bevaret i sin helhed. Ved udstillingens forberedelse valgte man dokumenter for bedst muligt at vise folketællingens særpræg. "Ori-

ginaldokumenternes mangesidighed er efter min mening en del af dette enestående værks magi. Det er f. eks. meget betagende at se de mange forskelligartede håndskrifter som findes i dokumenterne", sagde nationalarkivaren.

UNESCO's liste

Folketællingen er blevet udgivet i en bog, men dokumenterne er ikke blevet offentliggjort. Nationalarkivaren sagde, at man stiledede imod på nettet at offentliggøre digitale kopier af alle folketællingens 1700 sider inden længe. "Det er faktisk vores pligt som opbevarere af en kilde som førnævnte register at gøre denne kulturarv, som er fælles for hele menneskeheden, nemt tilgængelig. I UNESCOs redegørelse står blandt andet: "The inclusion of this documentary heritage on the Memory of the World Regi-

ster reflects its exceptional value and signifies that it should be protected for the benefit of all humanity."

Åbning af udstillingen

Statsministeren begyndte sin tale med at udtrykke sin fornøjelse med at være i Nationalarkivet og få lov til at åbne denne vigtige udstilling. Han sagde, at han var meget interesseret i gamle dokumenter, og tidligere havde han blandt andet været med til at redde dokumenter på sin gamle arbejdsplads. Derefter talte han om mandtallet fra 1703 og sagde bl.a., at det havde været en stor bedrift i sin tid at sætte arbejdet i gang og afslutte det på så udmærkede måde.

Forfatteren er seniorforsker i Islands Nationalarkiv.

■ Nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson takker statsministeren, Sigmundur Davíð Gunnlaugsson for hans ord og giver ham en lille gave som tak. Det var et forklæde med påtrykt registrering af ministerens forfædre i mandtallet i 1703. Foto: Jónas Hallgrímsson.

Et udvalg fra Altinget besøger Islands Nationalarkiv

Njörður Sigurðsson

Altingets udvalg for uddannelse, kultur og almene sager (*Allsherjar- og*

menntamálanefnd Alþingis) besøgte Islands Nationalarkiv den 14. november i fjor. Dette udvalg behandler blandt andet kulturelle sager, hvorunder Nationalarkivets opgaver hø-

rer. Mange nye altingsmedlemmer blev valgt ind ved valget sidste forår, og ingen af de nuværende medlemmer af udvalget har siddet der før. Derfor var de fleste af gæsterne i Na-

■ Altingsmændene fik forevist lokaler som venter på fornyelse, samt fallitboers arkiver som ikke endnu er blevet ordnet og registreret. Fra venstre Líneik Anna Sævarsdóttir (Fremskridtspartiet), Eiríkur G. Guðmundsson nationalarkivar, Guðbjartur Hannesson (Alliancen), Páll Valur Björnsson (Lys fremtid), Vilhjálmur Árnason (Selvstændighedspartiet) og Helgi Hrafn Gunnarsson (Piratpartiet).

Foto: Njörður Sigurðsson

■ Nationalarkivar, Eiríkur G. Guðmundsson, viser altingsmændene et udvalg af bemærkelsesværdige arkivalier.

Foto: Njörður Sigurðsson

tionalarkivet for første gang. Det er længe siden, at et altingsudvalg har besøgt Nationalarkivet.

Nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson og andre ledere tog imod udvalgets medlemmer. Nationalarkivaren holdt en kort introduktion, hvori han gjorde rede for arkivets virke og største opgaver. Derefter blev der serveret kaffe, hvor man diskuterede arkivets vigtigste opgaver og behov, som f.eks. hvordan det står til med statens arkivering og arkivets lokaler. Derefter viste man nogle af arkivets skatte frem for udvalgets medlemmer, s.s. Folketæl-

lingen 1703 som for nylig blev optaget på UNESCO's liste over verdens minder, Reykholts kirkes kontrakt (fortegnelse over ejendomme og rettigheder), som er det ældste dokument på islandsk fra ca. 1185, og den islandske republiks første præsidents, Sveinn Björnssons, edsformular fra den 17. juni 1944. Til sidst blev udvalgsmedlemmerne taget på rundvisning i arkivlokalerne. Man viste dem både nyindrettede magasiner og lokaler, som ikke endnu er blevet fornyet.

Besøget var meget vellykket og udvalgsmedlemmerne var fornøjede

med modtagelsen og stillede mange spørgsmål. Udvalgets besøg kom i kølvandet på den nye uddannelses- og kulturministers besøg i Nationalarkivet sidste sommer og er et led i nationalarkivarens målsætning om at gøre de beslutningstagende myndigheder bedre bekendt med Nationalarkivet.

◆
Forfatteren er leder af Bevarings- og kassationsafdelingen i Islands Nationalarkiv.

Brud og kontinuitet

– Rigsarkivets markering af 200-året for “skilsmissen” mellem Danmark og Norge

Jørgen Mikkelsen

Frem fra glemslen

2014 er et stort jubilæumsår i Danmark. Det er fx 100 år siden, 1. verdenskrig brød ud. Ganske vist lykkedes det Danmark at holde sig neutral under krigen, men den fik alligevel mange langsigtede konsekvenser for landet, bl.a. inden for socialpolitik. Det er også 150 år siden, den danske konge måtte afstå de sønderjyske landsdele til Preussen. Og endelig er det 200 år siden, det oldenborgske

■ Hvad laver denne charmerende norske skiløber med de alt for korte stave dog på Rigsarkivets gulv? Svaret er, at hun er blevet udlånt af en af husets medarbejdere for at “gøre tjeneste” i arkivets Norgesudstilling. Her deler hun montre med flere andre souvenirs, der vidner om forskellige nationale myter og forestillinger.

Foto: Michael Dupont.

monarki blev reduceret, ved at Norge kom i union med Sverige i stedet for Danmark.

“Året 1864 er mejslet ind i dansk selvforståelse. Hvis man skal forklare noget om Danmark, så henviser man blot til dette årstal, der tjener som en form for universalforklaring på alt”, har historikeren Rasmus Glenthøj skrevet i en kronik for nylig. Derimod har mange danskere haft en tendens til at undervurdere betydningen af, at Norge blev afstået i 1814, selv om dette var et større tab for staten – både territorielt, befolkningsmæssigt og økonomisk. I firebindsværket *Danmark-Norge 1380-1814* har professor Ole Feldbæk reflekteret over dette paradoks. Han skriver således: “Hvor fællestiden for Norge er forblevet noget væsentligt og vedkommende – man fristes til at sige: noget eksistentielt – synes dette ikke at være tilfældet for Danmarks vedkommende. Tilsyneladende gled fællesskabet hurtigt ud af mindet i Danmark. For de fleste danskere blev det noget, som aldrig rigtigt trængte ind i den historiske bevidsthed, endsige blev integreret som en del af fortiden. Formentlig fordi statsfællesskabet selv i de sidste 94 år [1720-1814], hvor forbindelserne var tættest og samtidig mest problemfyldte, ikke af den tids danskere oplevedes som tætte eller specielt problematiske. Hvor Norge ubestrideligt har haft en dansketid, har Danmark aldrig ment at have haft en norsketid.”

Det danske rigsarkiv vil i 2014 både markere “tabet af Norge” og “tabet af Sønderjylland”. Begge em-

ner vil blive genstand for en udstilling samt en række andre aktiviteter. Jeg vil her nøjes med en kort omtale af tre aktiviteter vedrørende 1814 og forbindelserne til Norge.

Krige og identiteter som omdrejningspunkt

Rigsarkivets udstilling, der kan opleves til og med d. 4. april, bærer titlen “Katastrofen 1814, da danskerne mistede Norge”. Den trækker lange linjer fra slutningen af 1300-tallet til begyndelsen af 1800-tallet. Man kan således bl.a. se Erik af Pommerns kroningsbrev, et brev fra Christian IV til Rigsrådet om svenske krav på Finnmarken m.m. og Tordenskjolds adelspatent. Hovedvægten ligger dog klart på begivenhederne i 1814 og de foregående syv krigsår. I denne del af udstillingen finder man den vel nok mest bemærkelsesværdige af de fremviste genstande. Det drejer sig om en kunstig hånd af træ og læder, som kronprins Frederik forærede til en matros, som havde nægtet at lade sig bedøve under amputationen af en arm, der var blevet kvæstet under et søslag.

Udstillingen gør også meget ud af identiteter. Det understreges bl.a., at statsmagten i 15-1700-årene gjorde en stor indsats for at udvikle den samme embedskultur i de to lande, og at unge mænd fra Danmark og Norge gjorde tjeneste i de samme hær- og flådeenheder. Men det betones tillige, at der var store lokale kulturforskelle inden for begge lande, og at en borger i København sagtens kunne have mere til fælles med

■ Selv om Rigsarkivet i København har overdraget mange arkivalier til Riksarkivet i Oslo, kan man stadig finde en del “Norvegiana” i de københavnske arkivmagasiner. Her ses et kort over Bergen, tegnet af Joseph Ignatius Feignet ca. 1760. Feignet forsynede gerne sine kort med historiske redegørelser, men dette kort, der bl.a. beskriver Bergens middelalder, er unægtelig noget ud over det sædvanlige. Feignets kortsamling er nøjere beskrevet i Statens Arkivers tidsskrift *Siden Saxo* 2013, nr. 3. Foto: Steffen Harpsøe.

købmænd og embedsmænd i norske byer end med bønder i Vestjylland.

Den nye Kieltraktat

Næsten samtidig med åbningen af Rigsarkivets udstilling deltog arkivets konserveringsfaglige ekspert, specialkonsulent Asger Svane-Knudsen i åbningen af en udstilling i Stortinget i Oslo. Her fremvises en nøjagtig kopi af Kieltraktaten af 14. januar 1814 – den aftale, som betød, at det oldenborgske monarki måtte afstå Norge. Originalen af traktaten befinder sig i Rigsarkivet i København. En række danske, franske og tjekkiske eksperter har været involveret i arbejdet med at reproducere traktaten. Det har bl.a. været nødvendigt at fremstille både pergamentet, bindet af fløj og silke samt seglkapslen af sølv med lueforgyldning helt fra bunden. Det har været et enestående arbejde, som har givet mulighed for at stifte bekendtskab med materialer

og håndværk, som næsten er glemt. En nærmere omtale af “den nye Kieltraktat” vil følge i et kommende nummer af *Nordisk Arkivnyt*.

Handelsmæssig kontinuitet

Begivenhederne i 1814 markerede på mange måder et voldsomt brud. Men det er også vigtigt at understrege, at mange kulturelle og økonomiske forbindelser mellem Danmark og Norge fortsatte relativt uantastet længe efter dette år. Der var således stærke bånd mellem det danske og norske embedsmandsmiljø langt op i 1800-tallet, ligesom der blev brugt danske skolebøger i norske skoler i en længere periode. Uddrag af Ove Mallings værk fra 1777 om store og gode handlinger af danskere, nordmænd og holstenere blev fx læst i norske skoler helt op til 1900.

Et andet område med høj grad af kontinuitet er søfarten og handelen mellem Norge og Danmark. Jeg

vil senere på året publicere en tidsskriftartikel om dette emne, hvor jeg vil sammenfatte eksisterende forskning og fremlægge en række nye resultater på grundlag af danske og norske toldregnskaber. I store dele af 1700-tallet havde Danmark monopol på at levere korn til det sønden-fjeldske Norge, mens nordmændene havde et tilsvarende monopol på stangjern og støbegods til Danmark. Den omfattende udveksling af disse varer fortsatte, efter at de to monopolordninger blev ophævet i hhv. 1788 og 1794, og Danmark fortsatte også med at importere masser af norsk tømmer. I årene lige efter 1814 var der ganske vist et ret stort fald i samhandelen, hvilket især må tilskrives de nye, høje toldsatser. Men senere i 1800-tallet – især i 1830'erne, 40'erne og 50'erne – blomstrede handelen mellem de to lande, ikke mindst tømmereksperten fra Norge.

Digitalt skabte arkivalier på nettet

Lone Smith Jespersen,
specialkonsulent

Siden 2008 er digitalt skabte arkivalier blevet tilgængeliggjort i Sofia-

systemet, der har kunnet anvendes internt i Statens Arkiver og på læsesalene af eksterne brugere. I løbet af 2012-2013 er der udviklet en web-applikation til Sofia-systemet, så det nu er muligt at se dokumentation og

foretage opslag over nettet i digitalt skabte arkivalier.
Hovedformålet med den første version er at give mulighed for at se umiddelbart tilgængelige digitale arkivalier, i første omgang godt 30.

Søg i Statens Arkivers digitale arkivalier

Om Sofia Log ind

Åben arkivalie
Klik på det arkivalie du ønsker at arbejde med**Tilgængelige arkivalier**

00000075	Vejdirektoratet: Trafiktællingssystem	1976-01-01 - 1976-12-31
00000078	Vejdirektoratet: Hastighedsmålinger	1971-01-01 - 1981-12-31
00000092	Direktoratet for Toldvæsenet: Momsregister	1975-01-01 - 1975-12-31
00000115	Københavns Havnevæsen: Skibsregister ohsa	1985-01-01 - 1985-12-31
00000238	Statens Regnskabsdirektorat: Statens Budgetsystem	1992-01-01 - 1992-12-31
00000305	Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP): Arbejdsgiverregister	1969-01-01 - 1970-12-31
00000333	Hvidt, Kristian: Register med udvandredata (datagrundlag: Politiets udvandringsprotokoller)	1868-01-01 - 1899-12-31
00000397	Civilretsdirektoratet: Fonds- og foreningsregistret	1991-01-01 - 1991-12-31
00000398	Civilretsdirektoratet: Fonds- og foreningsregistret	1992-01-01 - 1992-12-31
00000494	Statshavnsadministrationen i Frederikshavn: Havnesystem (hs), Frederikshavn Havn	1989-01-01 - 1989-12-31
00000519	Boligministeriet: Almennyttige boligselskabers tilsagnsdata	1979-01-01 - 1992-12-31
00000601	Statshavnsadministrationen i Esbjerg: Hydrometriske målingers database	1976-08-01 - 1976-12-31

■ Startbilledet med en liste over de umiddelbart tilgængelige digitale arkivalier.

Søg i Statens Arkivers digitale arkivalier

Luk arkivaliet Om Sofia Log ind

00010305 Landbrugsministeriets Vildtforvaltning: Den danske vildtudbyttestatistik 1941-1988

Søg Info Dokumentation

Søgetips

Vildtudbyttestatistik, 1941-1989

Artsnavn

Amt

År

1965

Ryd

Søg

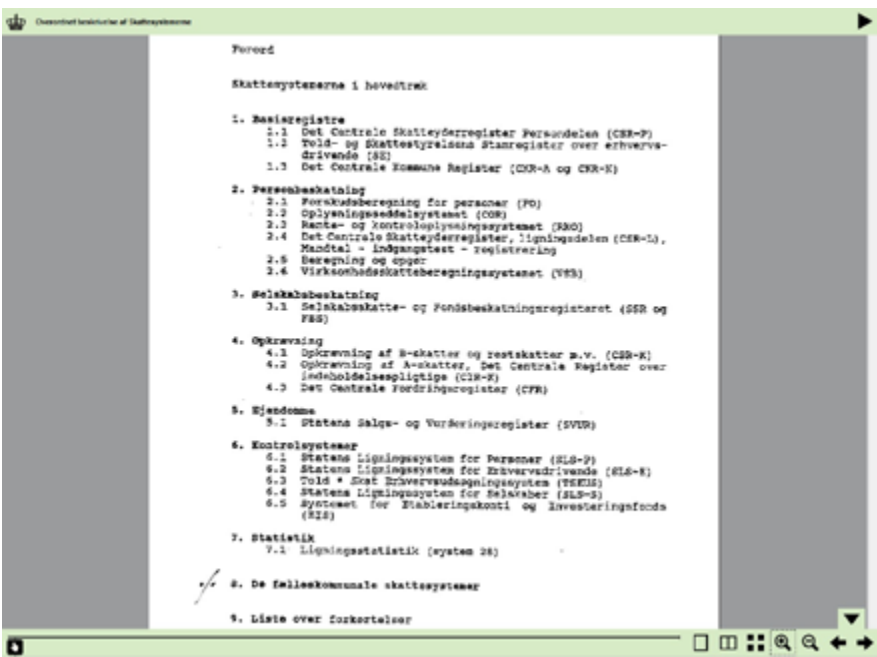
■ Vildtudbyttestatistik er valgt, og der er søgt efter, hvor mange oddere der er indberettet skudt i 1965.

Da langt de fleste digitale arkivalier / arkiveringsversioner indeholder persondata med 75 års tilgængelighedsfrist, er det kun ca. 250 ud af over 5000 arkiveringsversioner, hvor selve data er umiddelbart tilgængelig. Men i mange tilfælde er metadata med detaljerede oplysninger om data ned på feltniveau og øvrig dokumentation tilgængelig, og det er planen, at metadata og dokumentation af mindst 200 arkiveringsversioner vil blive tilgængeliggjort i løbet af 2014.

I den første version er der 3 valgmuligheder: Søg, Info og Dokumentation. Info indeholder diverse information om datering, arkivskabere og bemærkninger fra den medarbejder, der har oparbejdet søgeformularen. Søg er en eller flere søgeformulærer som eksemplificeret i billede 2. Dokumentation er en liste over dokumenter, der belyser det oprindelige system, dataindhold og -brug, og de enkelte dokumenter vises som illustreret på billede 3, hvor der er mulighed for at forstørre/formindske, bladre og browse. Det er ikke muligt at foretage udskrift af dokumenter eller data. Det er på nuværende tidspunkt ikke muligt at se metadata, men det forventes implementeret i 2014.

Øverst til højre på billede 1 ses Log ind, som skal anvendes af brugere, der får adgangstilladelse til ikke umiddelbart tilgængelige arkiveringsversioner. Log ind-funktionaliteten er implementeret med NemID, der i Danmark bruges af fx mange offentlige myndigheder og bankerne. Ved Log ind kaldes derfor en ekstern service, hvorfra der returneres et unikt ID for personen til Sofia-systemet.

Især myndigheder har udtrykt interesse for, at medarbejdere kan få adgang til at slå op i ældre data fra fx e-journaler fra 1990'erne med det formål at spare ressourcer på drift af de gamle systemer. Men på grund af samspillet mellem persondatalov og arkivlov er det uklart, i hvilket omfang det kan tillades, og der afventes en juridisk afklaring fra Datatilsynet. I givet fald forventes det, at myndighederne skal betale for ydelsen.

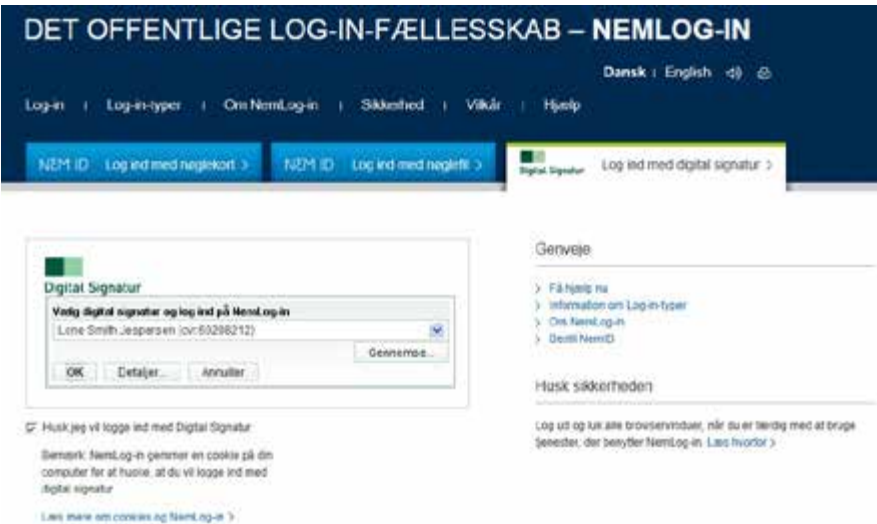

■ Visning af et dokument. Her er det dokumentation, men det ser tilsvarende ud ved visning af et dokument fra et ESDH-system.

Sofia-systemet er udviklet med henblik på visning af dokumentation og metadata samt enkeltopslag i data, men kan ikke anvendes til statistisk forskning. Der er derfor et samarbejde i gang med Dansk Data Arkiv for at understøtte en sådan brug af data, da en stor del af arkive-

ringsversionerne både kan anvendes til dokumentation af enkeltoplysninger og til kvantitativ forskning.

Kan ses på adressen: sofia.sa.dk (ingen www)

■ Ved valg af login vises dette skærbillede, hvor brugeren identificerer sig med sin NemID (som borger) eller med sin Medarbejdersignatur (i egenskab af medarbejder hos en myndighed eller virksomhed).

Krigen 1864

markeres af Statens Arkiver

**Charlotte S.H. Jensen og
Mette Andersson**

Krigen 1864 – der også benævnes Anden Slesvigske Krig – havde sin rod i de nationale modsætninger i hertugdømmerne og i monarkiets forfatningsproblemer. Novemberforfatningen fra 1863 blev den direkte anledning til udbruddet af den krig, som Danmark tabte. Det var ved denne lejlighed, at landet “mistede Sønderjylland”, eller rettere hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. Det var en stor del Danmark, som på denne måde skiftede flag, og det fik naturligvis stor betydning for den nationale selvbevidsthed.

Ikke mindst derfor er der god grund til at markere 150-året for de begivenheder, der satte så betydelige spor – også i de enkelte familier og lokalsamfund. Der afvikles flere

markeringer i grænselandet, og Statens Arkiver har selvfølgelig også en lang række aktiviteter på bedding.

Krigen 1864 har naturligvis en særlig betydning i Sønderjylland, den del af landet som efter fredsslutningen var tysk frem til 1920. Landsarkivet for Sønderjylland markerer, sammen med Landesarchiv Schleswig-Holstein, begivenhederne ved et dansk-tysk seminar, hvor forskellige forskere holder oplæg, der alle belyser den civile side af krigen. Ved seminaret, der i øvrigt er gratis at deltage i, gives dansk resumé af tyske indlæg og vice versa.

Til brug for universitetsstuderende lancerer Statens Arkiver en særlig online “kildepakke”, som indeholder tusindvis af originale breve, rapporter og dokumenter med relation til 1864 – både før, under og efter krigen. Både landsarkiverne i Viborg og Odense vil afholde foredrag, som

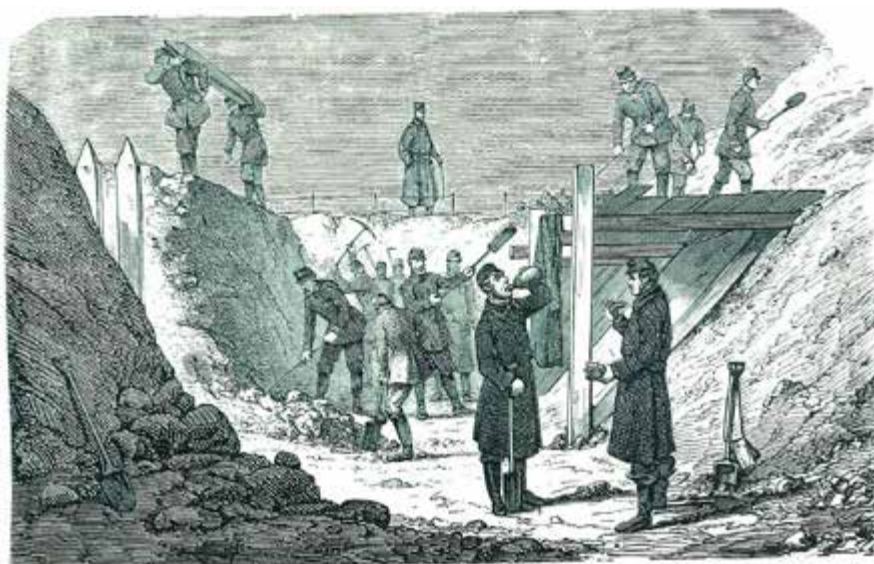
handler om krigens forløb med vægt på tilbagetrækningen fra Danevirke, slaget ved Dybbøl og kampen om Als.

I Rigsarkivet findes en lang række kilder til krigen og dens forløb – bl.a. ansøgningerne til de særlige “erindringsmedaljer” som efterfølgende blev uddelt til krigsdeltagerne. Ansøgningerne, som udgør en meget interessant kilde til både personal-, lokal- og militærhistorie, vil blive omdrejningspunkt for flere forskellige tiltag, bl.a. en udstilling, som vises til efteråret, og som tager udgangspunkt i fire danske krigsdeltagere. Vejledningsmateriale og formidling af erindringsmedaljeansøgningerne vil blive opdateret og formidlet på forskellig måde, og en forventet forøget interesse for ansøgningsmaterialet er allerede imødekommet gennem artikler, som er publiceret i den dansksprogede Wikipedia.

På sociale platforme som Facebook og Twitter markeres særligt betydningsfulde datoer med billedrige updates, hvilket bl.a. er muligt gennem en tilgængeliggørelse af næsten 200 fotos med relation til krigen på Statens Arkivers Flickr. Her kan man bl.a. se og hente fotos af de sønderskudte skanser, optaget morgenen efter Slaget ved Dybbøl. Også på de rent billedbårne platforme som Pinterest og Instagram er markeringen allerede i gang.

Charlotte S.H. Jensen er **0000**,
og Mette Andersson er **0000**;
begge ved Statens Arkiver.

■ Skansearbejde ved Dybbøl 1864. Træsnit: Statens Arkiver.

Præmier

til norsk landbrug før og efter 1814

Lone Hedegaard Liljegren

Mange norske, danske og sågar amerikanske familier har ladet en indgraveret medalje eller et bæger gå i arv fra generation til generation. Af graveringen fremgår, at Det kongelige danske Landhusholdningsselskab præmierede en forfader. 'Men hvorfor?' lyder spørgsmål ofte til Erhvervsarkivet, hvor Landhusholdningsselskabets arkiv findes. Erhvervsarkivet publicerer nu en database, hvor alle interesserede kan underrette sig om baggrunden for præmietildelingen.

Historien bag såvel medaljer som bægre er denne:

Den 29. januar 1769 stiftedes Det kongelige danske Landhusholdningsselskab med det erklærede formål at "... at opmuntre ved priser og præmier landmanden, kunstneren og handelsmanden udi Hans Kongelige Majestætes samtlige riger og lande".

En af selskabets første handlinger var at udlove præmier i forbindelse med blandt andet prisopgaver, opfindelser og lignende for at opmuntre personer til at gøre en ekstra indsats. Målet var at sætte gang i udviklingen af landbruget og andre erhvervsfremmende foranstaltninger. Der udarbejdedes lister over såvel teoretiske som praktiske emner, som kunne belønnes med medalje eller pengepræmie. Derudover var der mulighed for på eget initiativ at indsende en såkaldt præmieæskning eller præmieansøgning. I så fald skulle arbejdet have et vist omfang og stå som et forbillede for andre. Der blev stillet krav om attester, som skulle

være underskrevet af tre personer, hvoraf den ene skulle være gejstlig eller embedsmand. Attesterne skulle give detaljerede oplysninger om navn og bopæl og det udførte arbejde.

Hvert år henvender adskillige nordmænd sig til Erhvervsarkivet for at blive klogere på mennesket og gerningen bag den tildelte præmie. I anledning af 1814-året har Erhvervsarkivet derfor valgt at lave en database med navne og oplysninger om de i alt cirka 2000 præmierede norske landbrugere. Der er naturligvis flest præmietildelinger før 1814 og kun ganske få efter. Databasen kan findes hos Dansk Data Arkiv på ddd.dda.dk/ddd.htm og er udarbejdet af arkivar Henrik Vedel-Smith, en nu pensioneret medarbejder ved Erhvervsarkivet. Databasen vil senere blive udvidet med præmie-

modtagere fra Danmark, Island, Færøerne m.fl.

Vejen fra brevjournal til database

For at kunne finde frem til de mere betydende præmiesager, nemlig dem, der blev fundet værdige til en belønning, blev der på Erhvervsarkivet omkring 1970 lavet et seddelkartotek over præmievinderne. Kartoteket dækker perioden 1769-1969 og omfatter i alt 9.000 personer. I 1971 og 1974 blev oplysningerne fra seddelkartoteket trykt og udgivet som i alt tre bøger i anledning af Landhusholdningsselskabets 200 års jubilæum. Disse bøger står på mange danske museer og arkivinstitutioner, hvor de anvendes flittigt af medarbejderne. I 2014 publiceres nu en database og dermed kan endnu flere, på tværs af landegrænser og udenfor

The screenshot shows a search result for a prize recipient. The search criteria are: Fornavn: Jens, Efternavn: Møllemeisen, Stilling: Residerende kapellan, Nation: Norge, Fylke: Hedmark, Fylke: Hedmark, Sogn: Ringsaker prestegæld. The result shows that in the year 1810, he received 26 ligspund and 1 pund hamp. The database also includes a section for 'Suppl. oplysninger' (Additional information) which mentions that he was a member of the 1st class of the 1811/1813 competition.

Fornavn	Jens
Efternavn	Møllemeisen
Stilling	Residerende kapellan
Nation	Norge
Fylke	Hedmark
Sogn	Ringsaker prestegæld
Præmietype	
Suppl. oplysninger	

Udtræk fra Præmiemodtagerdatabasen

1 poster fundet

Fornavn: Jens, Efternavn: Møllemeisen, Stilling: Residerende kapellan, Nation: Norge, Fylke: Hedmark, Fylke: Hedmark, Sogn: Ringsaker prestegæld

Suppl. oplysninger: Præmietype: 20 Rdlr. Tildelingsbegrundelse: Som i året 1810 har avlet 26 ligspund og 1 pund hamp. Suppl. oplysninger: LHS. Skrifter, nye samling 3 bind s. 213 nr. 10

Sagsnummer: 1811/013 Henlagt under sag: Brevdato:

■ Skærbillede af databasen.

Landhusholdningsselskabet

Selskabet er den ældste organisation på landbrugsområdet. Aktiviteterne strakte sig langt ud over det erhverv i de første mange år, da selskabet arbejdede med og for såvel kunst som handel, håndværk og fiskeri. Både stifterne og ledende medlemmer af selskabet var stærkt præget af oplysningstidens tankesæt og ideer. Det kom blandt andet til udtryk i tiltag, der opmuntrede til at prøve noget af, som andre kunne drage nytte og lære af. Der blev blandt andet skabt en modelsamling, hvor redskaberne udlåntes, så de kunne kopieres og spredes i de mange landbrug. Selskabet opmuntrede til forsøg med fodrings- og dyrkningsformer, med nye afgrøder, frø og dyrehold, med dræning og beplantning.

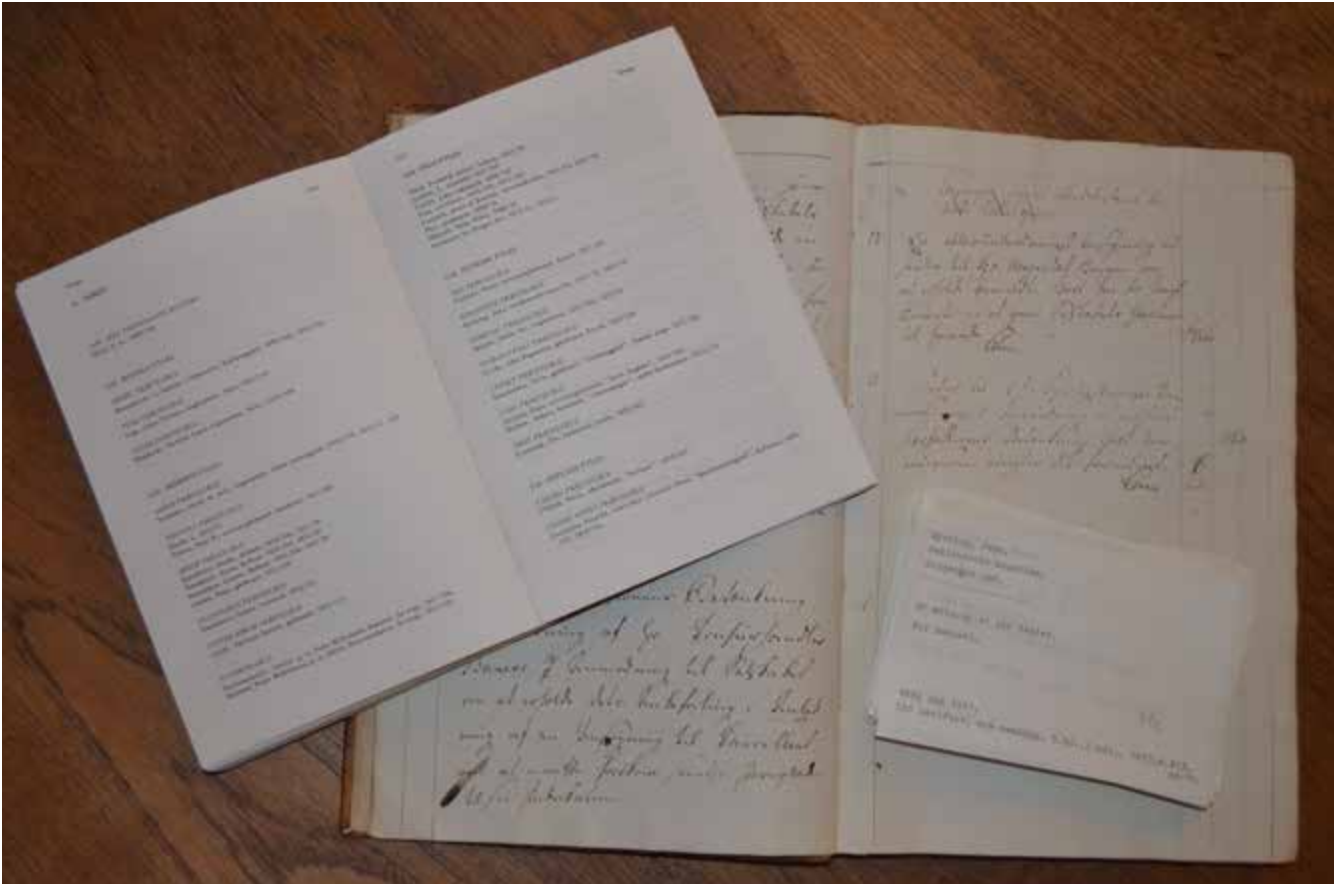
Selskabets betydning og indflydelse var stor og danske regeringer konsulterede det ofte i landbrugsrelaterede spørgsmål. Da Landbrugsrådet blev oprettet i 1919 mistede Landhusholdningsselskabet efterhånden sin betydning. Selskabet eksisterer endnu og uddeler blandt andet fortsat præmier.

journalsager. For tiden efter 1807 er der ofte bevaret dokumenter til den enkelte præmieansøgning. Nogle journalsager består af et enkelt eller få dokumenter, andre af adskillige. For de, som ønsker at vide mere end databasen kan oplyse, kan der være uddybende informationer at hente i journalsagerne. De bliver dog ikke transskriberet og indtastet i databasen, så studier af disse journalsager må fortsat ske på Erhvervsarkivets læsesal i Århus.

Vi håber, at mange norske arkivinstitutioner og andre historisk interesserede vil medvirke til at sprede nyheden om databasen, så flest mulige nordmænd får glæde af Landhusholdningsselskabets præmietildelinger.

læsesalens åbningstid, skaffe sig viden om den eller de forfædre, som i Landhusholdningsselskabets optik gjorde en så forbilledlig indsats i sit landbrug, at det måtte præmieres.

I 1807 bombarderede den engelske flåde København og mange bygninger gik til i flammerne. I samme brand mistede Landhusholdningsselskabet næsten alle sine

■ Præmieansøgningen fra Jens Rynning, kapellan i Ringsaker prestegæld, Hedmark fylke, fik sagsnummer 13 i 1813. Her vist i fire versioner; den originale indførsel i brevjournalen, kartotekskortet, der var forlæg for bogen samt indtastningen i databasen.

God forvaltningsskik – hvorfor og hvordan?

Leon Jespersen

God forvaltningsskik er et hyppigt anvendt begreb i arkivverdenen. Men hvad betyder det mere konkret? Hvad er formålet med god forvaltningsskik, og hvordan opnås det? Det var nogle af temaerne på Statens Arkivers forvaltningskonference 2013 om "God forvaltningsskik".

Omkring 170 deltagere fandt vej til Statens Arkivers årlige forvaltningskonference, der i 2013 vedrørte "God forvaltningsskik – hvorfor og hvordan?". Det store fremmøde viste behovet for en diskussion af centrale forvaltningsproblemer. Ved både at fokusere på baggrund, formål og virkemidler appellerede konferencen til flere grupper: de, der udvikler/leverer it-systemer, de, der bruger dem (journalmedarbejdere), de, der træffer beslutning om indførelse af systemer (ledelse), og de, der til slut modtager dem – arkiverne. Rigsarkivar Asbjørn Hellum bød velkommen med henvisning til disse grupper, der kunne have forskellige tilgange til god forvaltningsskik, men hvor nutid og fremtid har en fælles interesse i god forvaltningsskik.

Lovgrundlag – åbenhed eller lukkethed

"En grundlov skal være kort og uklar". Med dette citat af Napoleon gennemgik Folketingets ombudsmand, Jørgen Steen Jørgensen, forvaltnings-

rettens kilder. Til de skrevne kilder – love, bekendtgørelser m.m. – kommer de uskrevne, herunder god forvaltningsskik, der befinder sig inden for disse rammer.

God forvaltningsskik har en lang historie med en tendens til øget lovregulering. Fra 1980'erne skete der en øget kodificering; men da ikke alt kan lovfæstes, er der fortsat plads til god forvaltningsskik. Den kan vurderes ud fra normer (høflighed, hurtig sagsbehandling m.m.) eller ud fra dokumentation (bl.a. journaliserings- og notatpligt og åbenhed over for pressen). Det sidste førte til en kort omtale af den nye offentlighedslov i Danmark (der trådte i kraft i 2013 kort efter konferencen).

Den nye offentlighedslov og dens konsekvenser mht. åbenhed / lukkethed var temaet for journalist Jesper Tynells indlæg. I sin gennemgang af loven diskuterede Tynell, om lovens indskrænkninger beskyttede den politiske beslutningsproces, og om andre bestemmelser indebar en øget åbenhed. Tynells svar var klare: Den politiske beslutningsproces var beskyttet under den gamle lov, og med den nye mørklagde man faktuelle oplysninger. Han refererede til "oste-teorien", hvor man lægger lag på lag, indtil der ikke er flere huller. Og han så ikke nye "huller", nye muligheder for åbenhed, for flere af de forbedringer, der har været annonceret, fandtes i forvejen!

Arkivlov, offentlighedslov, forvaltningslov og persondatalov

Kirsten Villadsen Kristmar, Rigsarkivets Bevarings- og kassationsafdeling, diskuterede forvaltningens dokumentation af sin virksomhed ud fra disse fire love. Mens offentlighedsloven regulerer borgernes adgang til nutidens forvaltning, vedrører arkivloven adgangen til fortidens forvaltning. Gennemgangen gav en oversigt over, hvilke områder de enkelte love dækkede, fx at alle statslige myndigheder skal anvende et arkivsystem, der sikrer varetagelse af arkivmæssige hensyn, samt hvordan systemerne skal indrettes og anvendes.

Under overskriften "design og anvendelse af arkivsystemer" nævntes følgende krav: Ind- og udgående post skal registreres, oplysninger af betydning for afgørelsen af en sag skal registreres, dokumenter skal registreres, så alle dokumenter, der

Foto: oooo

tilhører samme sag, og alle dokumenter tilsendt eller modtaget fra samme adressat, kan genfindes. Desuden skal sager registreres, så alle sager om samme emne kan genfindes. Det blev fremhævet, at selv om forvaltningen skaber sager aht. sig selv, er dens dokumentation ikke kun til eget brug, men også for den enkelte borger, offentligheden samt eftertiden.

ESDH i praksis

Ét er teori, et andet praksis. Bjerne Hansen fra ESDH-specialisten berettede om sine erfaringer med implementering af ESDH-systemer. Hvorfor virker de ikke, og hvad skal man være opmærksom på? Kort sagt: krav til medarbejdere og ledelse for at ESDH-systemer bliver en succes.

Bjerne Hansen gennemgik implementeringens faser (foranalyse, mobilisering, uddannelse og gevinstrealisering). Foranalyse rummede arbejdsgangsanalyse, fordeling af ansvar og kompetencer, synliggørelse af projektets omfang, målsætning og implementeringsstrategi. Mobilisering refererede både til chefer og til involvering af og kommunikation med medarbejdere. Det var vigtigt at bearbejde eventuel modstand, fordi medarbejdernes følelser og måder at bruge systemet på, afgør om systemet bliver en succes. Selv om der både i fase 3 blev fulgt op med uddannelse og i fase 4 med diverse tiltag, afslørede en undersøgelse be-

tydelig usikkerhed mht., hvad der skal journaliseres, til lovgivning og retningslinjer. Desuden lægges vigtige dokumenter andre steder end i ESDH-systemet. Mange fandt desuden ESDH-systemet besværligt.

Problemerne blev identificeret: bevarelse af gamle vaner – og systemer, modstand, mangelfuld uddannelse og en usynlig ledelse. Implementering af et ESDH-system er en langvarig og dynamisk proces, der kræver en lang tidshorisont mht. ressourcer og uddannelse. Derfor var det vigtigt med en langsigtet strategi mht. vedligehold og uddannelse, specifikke vejledninger, kvalitetssikring og en synlig ledelse.

Aktionsforskning om forvaltningsskik

Hvad kan en strategi for informationsforvaltning indeholde? Hvordan kan arkiverne kortlægge myndighedernes informationshåndtering? Forskningsprojektet God Informationsforvaltning, GOINFO, ved Mittuniversitetet i Sverige har til formål at udvikle metoder og værktøj til god informationsforvaltning. På konferencen præsenterede de tre forskere Göran Samuelsson, Maria Kallberg og Ann-Sofie Klareld projektet, som forventes afsluttet i 2014.

GOINFO er et projekt, som behandler hele livscyklussen for et arkivalie. Fra det bliver skabt, til det engang skal anvendes af en arkivbruger. I oplæggene blev en mo-

del for informationsforsyningens forskellige faser præsenteret, fra dokumenterne anvendes hos myndigheden over myndighedens eget arkiv og mellemarkiv og frem til at dokumenterne placeres i en varig arkivløsning. Det satte spotlys på, hvor vigtigt det er, at dokumenterne i første omgang placeres korrekt i myndighedens e-forvaltning.

Inden for projektets rammer er det blevet undersøgt, hvordan kommunernes e-forvaltning påvirker arkivfunktionen og professionens status. I denne undersøgelse er der anvendt aktionsforskning, hvor der ikke forskes i, men *med* nogle aktører, her registratorer, receptionister og kommunearkivarer. I den valgte kommune var der indført en central journalfunktion, der har betydet øget effektivitet og kvalitet. Når registratorerne arbejder sammen, i stedet for at sidde i de decentrale enheder, bliver selve registreringsarbejdet nemlig mere synligt og får større betydning i hele organisationen. Desuden mener registratorerne selv, at deres faglige identitet styrkes gennem dagligt samarbejde med kolleger. Ulempen er, at kontakten med forvaltningen er blevet mere distanceret, så registratorerne ikke længere har et nært kendskab til fagområderne i de enkelte forvaltninger.

Et andet delprojekt har undersøgt ledelsens ansvar i de statslige e-arkiver. Det ledende spørgsmål var, hvordan magt og ansvar for Sveriges

Jørgen, Steen Jensen, Folketings ombudsmand

Jesper Tynell, journalist

Kirsten Villadsen Kristmar, arkivchef, Statens arkiver

Bjerne Hansen, ESDH-Specialisten

■ Fotos: Leon Jespersen.

statslige arkiver organiseres og omorganiseres inden for rammerne af elektronisk informationsforvaltning. Det stiller blandt andet nye udfordringer til Rigsarkivets tilsynsvirksomhed.

Danske erfaringer

I 2012 iværksatte Statens Arkiver et tilsyn i form af en webbaseret spørgeskemaundersøgelse. Tilsynet vil blive omtalt i et kommende nummer af NA og skal blot refereres kort her. Statens Arkiver bad ca. 300 myndigheder indberette deres digitale og papirarkivalier. Formålet var at kortlægge myndighedernes arkivdannelse efter de store ressortomlægninger i 2011 og undersøgelsen skal bla. danne grundlag for afleverings-, bevarings- og kassationsplaner, men også

fokusere på anmeldelsespligtige it-systemer. Undersøgelsen viste en del om forvaltningsskik. Bla. afdækkede den omkring 1.000 systemer, der skal anmeldes; men også eksempler på mangelfuld journalisering, og at data kan befinde sig mange steder. Undersøgelsen afdækkede problemer mht. god forvaltningsskik, der kan relateres til udfordringer såsom ressortændringer, sharepoint-løsninger og digitale dokumentsamlinger.

Indtryk fra konferencen

Erfaringerne fra konferencen er sikkert lige så forskellige som deltagerne; men overordnet viste konferencen vigtigheden af at problematisere og diskutere et ofte anvendt begreb. Fra en arkivsynsvinkel fæstnede bestemte ting sig på nethinden. Mens

der i de svenske bidrag arbejdes med central journalisering, der kan reducere den faglige indsigt i sagerne, forbindes ESDH-løsninger i Danmark med decentral journalisering, der kan medføre mindre journalisering. Et andet indtryk var netop mangelfuld journalisering – at ikke alt, der bør journaliseres, bliver det, og at vigtige dokumenter kan befinde sig mange andre steder end i ESDH-systemet. Det måske mest overraskende indtryk var behovet for motivering af ledelsen ved indførelse af ESDH-systemer. Noget man nok tager for lige så givet, som hvad god forvaltningsskik er.

Göran Samuelsson, ass. prof., Mittuniversitetet

Maria Kallberg (t.v.) og Ann-Sofie Klareld, Ph.D.-studerende, Mittuniversitetet

Mette Hall-Andersen, Specialkonsulent, Statens Arkiver

Formidling om digital bevaring og digitalisering på nettet

**Kathrine Hougaard Edsen
Johansen**

Den danske hjemmeside, www.digitalbevaring.dk, som i tre år har formidlet viden om langtidsbevaring af digitalt materiale, er blevet udvidet, så den nu også omfatter viden om digitalisering af kulturarvsmateriale.

På hjemmesiden har man siden 2010 kunnet finde artikler med inspiration og konkrete råd til, hvad man bør overveje i forbindelse med langtidsbevaring af digitalt skabt materiale. Med udvidelsen i 2013 kan man også finde information om, hvad man bør overveje ved digitalisering af bøger, billeder, film, lyd m.m. Man kan ligeledes finde gode råd om, hvordan man planlægger et digitaliseringsprojekt og konkret vejledning om tekniske spørgsmål som valg af opløsning, behov for metadata etc.

Udvidelsen af hjemmesiden er en naturlig udvidelse af hjemmesidens faglighed, idet digitaliseringsprojekter, hvor analogt kulturarvsmateriale digitaliseres i bevaringsøjemed, altid skal efterfølges af digital bevaring, hvor de digitale kopier langtidsbevares. Ved at lave en samlet formidling om både digitalisering og digital langtidsbevaring ét sted, er det nu muligt at give endnu bedre vejledning.

Hjemmesiden www.digitalbevaring.dk er et samarbejde mellem tre store danske kulturarvsinstitutioner, Statens Arkiver, Det Kongelige Bibliotek og Statsbiblioteket, der alle har stor erfaring med digitalisering og bevaring af digitalt materiale. Formålet med siden er at skabe et sted for formidling og deling af den viden og erfaring, som de tre institutioner har oparbejdet gennem mange år. Siden henvender sig primært til ABM-institutioner, men brugerne omfatter

også private virksomheder, organisationer og privatpersoner, der ønsker at bevare deres digitale dokumenter og fotos for eftertiden. Med sidens udvidelse til også at omfatte digitalisering af kulturarvsmateriale, kan endnu flere nu få gavn af af siden.

Hjemmesiden bliver løbende opdateret med nye artikler, relevante begivenheder og nyheder fra ind- og udland om digital bevaring og digitalisering. Det er også muligt at holde sig opdateret via det månedlige nyhedsbrev, som man kan tilmelde sig på hjemmeside, og på den tilknyttede facebookside, www.facebook.com/digitalbevaringdk.

Hjemmesiden www.digitalbevaring.dk blev sidst omtalt i Nordisk Arkivnyt NA 2011:2, s. 74.

Skribenten er arkivar ved Bevarings- og Kassationsafdelingen, Rigsarkivet, København.

■ Kilde: Digitalbevaring.dk

Stålbåd i sikte

Arkivverket anpassas till snävare budgetramar

Pertti Hakala

Nordisk Arkivnyt har i flera repriser redogjort för de åtstramningsprogram som Finlands regering sedan 2006 gått in för i syfte att öka den statliga sektorns produktivitet (se NA 3/2006 s.138, NA 1/2008 s.19, NA 1/2009 s.18 och NA 4/2009 s.188). Det anpassningsprogram som undervisnings- och kulturministeriet presenterade för arkivverket i maj 2013 lägger lök på laxen: åren 2014-2015 borde statsanslagen för arkivverket inskränkas med ytterligare 600 000 euro. (Arkivverkets budget för år 2014 uppgick i det skedet till drygt 19 miljoner euro.)

Beskedet mottogs med oro av arkivverket, som i sitt svar till ministeriet hänvisar till lagstadgade funktioner: att motta och uppbvara arkivmaterial samt göra detta tillgängligt. Till de sistnämnda viktiga uppdragen hör också att förse medborgarna med intyg och avskrifter på basis av handlingar i arkivverket, en aspekt som kräver specialexpertis och tillräckliga personalresurser. Inkomsterna från denna offentligt-rättsliga verksamhet täcker inte på långt när kostnaderna. Arkivverkets möjligheter till andra tilläggsinkomster är begränsade; avgiftsbelagd förvaring av arkivmaterial som i förväg (dvs. tidigare än den allmänna leveransfristen 40 år) överförs från myndigheterna till arkivverket är en beaktansvärd, men måttlig och kortvarig inkomstkälla.

Arkivverket framhåller i sitt svar att de ovannämnda åtgärdsprogrammen redan förorsakat kraftiga personalnedskränningar. Antalet årsverken vid arkivverket uppgick år 2008 till 266,2, men är i dag, fem år senare, nere i 218. Dras budgetramarna åt enligt undervisnings- och kulturministeriets planer för de kommande åren återstår 168 årsverken vid arkivverket i slutet av år 2019, om lediga tjänster inte får besättas. Detta skulle betyda att arkivverket inom ett drygt decennium gått miste om 98,2 årsverken, vilket innebure en personalminskning på 36,8 %. I sitt motförslag pläderar arkivverket för rätt att besätta 11 tjänster, vilket skulle reducera minskningen till 87,2 årsverken (-32,8 %). Med denna rätt hovsamma justering anser sig arkivverket kunna klara av det minimum som gällande lag stadgar om med hot om sanktioner vid försummelse.

Svaret innehåller också en föredömligt klar genomgång av anpassningsprogrammets följder under perioden 2014-18 för arkivverkets del:

Medborgarna tillförsäkras även i fortsättningen de intyg och avskrifter som deras rättsskydd kräver, inom utsatt tid. Däremot försämras servicen beträffande tillhandahållandet av övriga utredningar och kopior. Möjligheterna att bibehålla den nuvarande servicen på det andra inhemska språket (dvs. svenska) blir kraftigt kringaskurna. Förvaltningsklagomål från medborgarna är att vänta.

Professionella forskare och amatörer får tillgång till allt mer digi-

talt material, eftersom det leder till inbesparingar inom informationstjänsten. Personalresurser överförs till detta fokusområde, vilket går ut över annat främjande av tillgänglighet. Forskarservicen inskränks till tjänstetid (vardagar kl. 9-16), vilket drabbar dem som forskar på sin fritid. Resurser kan inte anvisas för uppbordnande och beskrivande av arkiv eftersom digitaliseringen har förtur. Konservatorsfunktionen inskränks, vilket med tiden leder till bestånd i sämre skick. Privata arkiv uppbordnas över huvud inte, om överlåtaren inte anvisat resurser för ändamålet. Utvecklingen av den elektroniska servicen (databaser etc.) avstannar.

Myndigheter och andra samfund kan även i fortsättningen räkna med lagstadgad service. Beslut kommer att fattas i ärenden som gäller statsstöd till arkiv av privat karaktär. Förvaltningen erhåller beslut och normer såsom hittills, men skollningsservicen i arkivverkets regi inskränks, vilket med tiden försvårar tillämpningen av nämnda beslut och normer. Utvecklingen av VAPA-systemet (service- och uppbvarings-tjänsten för elektroniskt material) upphör. Arkivverket upphör också att tillhandahålla konsulttjänster för myndigheterna.

Utvecklingsarbetet inom en rad sektorer (VAPA, Arkivverkets digitalarkiv och Astia-systemet för beställning av material till forskarsalarna) upphör p.g.a. resursbrist. Det planerade systemet för utrymmeshantering läggs på is. Medverkan i det

statliga utvecklingsarbetet inom en rad sektorer (t.ex. den offentliga förvaltningens IT-arkitektur, nätverket för det nationella digitala biblioteket, ett flertal andra nätverk och arbetsgrupper) upphör.

Arkivverkets personal upplystes i september om de ovan refererade framtidsutsikterna, som mottogs med förstumning. De definitiva besluten om hur och i vilken utsträckning anpassningsprogrammet skall förverk-

ligas har i skrivande stund inte ännu fattats.

Kyrkböckerna

i Riksarkivets digitalarkiv mer tillgängliga

Pertti Hakala

Finska arkivverkets strikta praxis beträffande de kyrkliga befolkningsregisterhandlingarnas offentlighet har i någon mån uppluckrats. (För en nordisk jämförelse se NA 2/2010 s. 87) Hittills har endast kyrkböcker

som är äldre än 125 år varit tillgängliga via webben (de ingår i arkivverkets digitalarkiv, där de kan studeras gratis). Mer sentida kyrkböcker har bara kunnat studeras via Arkivverkets Intranet i Riksarkivets och de sju landsarkivens forskarsalar.

Från och med 1.1.2014 är också de kyrkliga befolkningsregisterhandlin-

gar som är äldre än 100 år tillgängliga via webben. Motsvarande liberalisering gäller också mantalslängderna.

Beslutet torde ha mottagits med tillfredsställelse inom forskarsamfundet och särskilt av släktforskarna.

Nordens äldsta pressarkiv nedläggningshotat

Pertti Hakala

Brages Pressarkiv, en pigg hundra-åring som aktivt bevakar den samlade finlandssvenska tidningspressen, har sedan 1910 tillvaratagit och ordnat detta pressmaterial i tre avdelningar: en allmän, en biografisk och en topografisk avdelning. Övergången till elektronisk verksamhet skedde 1990 då man började bygga upp Databasen Press, ett artikelindex med fler än 350 000 referenser till artiklar som ingått i de finlandssvenska dagstidningarna. Arkiveringen av tidningsurklipp (med undantag av Biographica) från totalt 14 tidningar upphörde 2011, då Brages Pressarkiv övergick till hantering av pressmaterial i elektronisk form. Arkivet har i dag fyra anställda. (För mer uppgifter om arkivet, se NA 2/1999 s. 85 och www.bragespressarkiv.fi)

Pressarkivets ambition, att täcka det svenskspråkiga tidningsfältet i Finland, har alstrat ett bestånd på ca 800 hyllmeter tematiskt ordnat, lättillgängligt pressmaterial. Det används flitigt av professionella forskare, även i övriga Norden, samt av släktforskare och amatörer, men

också av etermedia som snabbt behöver hitta relevant bakgrundsmaterial. Något motsvarande publikt pressarkiv finns inte på finskspråkigt håll, och följaktligen används Brages Pressarkiv av finskspråkiga forskare som vill lokalisera tidpunkten för hantering av riksangelägenheter i finländsk tidningspress. Alternativet, att i dagar/veckor på känn veva mikrofilm på Nationalbiblioteket, är arbetsdrygt. Av flera skäl – bl.a. upphovsrättsliga – har digitaliseringen av det finländska pressmaterialet i Nationalbibliotekets regi gjort halt vid tidningarna från början av 1910-talet, dvs. då materialet i Brages Pressarkiv vidtar.

Mot denna bakgrund framstår Undervisnings- och kulturministeriets beslut att i forcerad takt upphöra med finansieringen av Brages Pressarkiv som milt sagt förvånande. Den statliga finansieringsandelen var länge ca 80 %, men har de senaste åren sjunkit i rasande takt (2012: 165 000 euro, 2013: 115 000 euro, 2014: 60 000 euro). Beskedet om halverade statsanslag för innevarande år innebär i skrivande stund att arkivet sannolikt stängs sommaren 2014. Destruering av bestånden hägrar som

ett alternativ, om ingen alternativ finansiering eller huvudman dyker upp. Att ett unikt sökbart pressmaterial, en viktig källa till det självständiga Finlands historia, är hotat på tröskeln till självständighetens sekeljubileum 2017 har väckt förundran och indignation i pressen.

Presskommentarerna har bemötts av ministeriet med argumentet att det handlar om rationalisering och en avveckling av dubbla funktioner. Strikt taget är det förstås så: samma artikel finns på tidningsmikrofilm, likt synålen i höstacken, och lätthittad enligt tema och kronologi på Brages Pressarkiv. Flera kommentatorer har dock anat mer cyniska bedömningar och tycker sig se ett medvetet överantvordande av ansvaret för Brages Pressarkiv till de fonder och stiftelser som är viktiga aktörer inom det svenska kulturfältet i Finland. I statsförslaget för år 2014 kan någon minskning av anslagen från statliga spelintäkter (som bl.a. finansierat pressarkivets statsstöd) inte skönjas.

Skribenten är ledamot av direktionen för Brages Pressarkiv

Från ett decennium präglat av produktivitet till anpassning

Jussi Nuorteva

Statsminister Matti Vanhanens regering övertog det finska statskeppets roder i juni 2003, ett par månader innan jag började leda det finländska arkivverket. Det faktum att statsrådet (dvs. landets regering) hade utnämnt mig till innehavare av riksarkivarieämbetet var en förenande länk. En annan var det produktivetsprogram som Finlands regering startade i syfte att förbättra produktiviteten inom den offentliga sektorn. Programmet verkställdes på så sätt att endast varannan ledigbliven tjänst fick besättas samtidigt som de angivna målen för verksamheten förblev oförändrade. Även utan större färdigheter i matematik kunde var och en inse att produktiviteten skulle förbättras genom detta koncept, som dock utsattes för kritik. Det främsta motargumentet var att regeringen försökte uppnå en förbättring genom minskad resurstilldelning i stället för att utveckla verksamheten, vilket renderade svaret att utveckling av verksamheten var myndigheternas sak. Enligt ordstävets är ju nöden uppfinningarnas moder.

För arkivverket var produktivetsprogrammet en stor utmaning. Riksarkivet och landsarkiven motar kontinuerligt arkivmaterial från myndigheterna, i huvudsak efter 40 år, för varaktig förvaring. Materialet på väg var från 1960-talets första hälft, ett årtionde då det finländska

välfärdssamhället började utvecklas och den offentliga förvaltningen fick allt fler uppgifter och anställda. Krigsskadorna, bosättandet av hundratusentals frontsoldater och närmare en halv miljon karelska flyktningar och det tunga krigsskandeståndet till Sovjetunionen hade fördröjt utvecklingen ännu långt in på 1950-talet. Vi visste att de materialmängder som arkivverket skulle motta under de närmaste åren var allt större och allt mer servicekrävande. Resursnedskränkningarna tvingade oss att ompröva utgångspunkterna för vår verksamhet. De formulerades år 2005 i arkivverkets strategi, som var den första i sitt slag. Utvecklingsarbetet kunde också stöda sig på den internationella evaluering vars rekommendationer publicerades 2006.

Arkivmaterialets tillväxt var inte den enda utmaning som arkivver-

ket hade att tampas med. Den elektroniska dokumentförvaltningen blev allt vanligare och därmed blev även frågan om varaktig förvaring av elektroniskt *born digital*-material allt viktigare. Digitaliseringen i arkivverkets regi trampade fortfarande i barnskorna. Ännu år 2006 uppgick digitalarkivet till ca ½ miljon vyer. Därmed var vi klart på efterkälken efter det övriga Norden, där särskilt de svenska digitaliseringsvolymerna kändes ofattbara. Diskussioner om produktivetsprogrammets följder fördes såväl internt som med undervisningsministeriet. Tyvärr beaktade våra indikatorer inte vare sig materialökningen eller digitaliseringen med tillhörande användning av digitalt material. Arkivverkets produktivitet tycktes därmed inte förbättras på rätt sätt i förhållande till den ökande arbetsmängden.

Anslutandet av Krigsarkivet (som dittills lytt under försvarsministeriet) och statsrådets arkiv (som dittills lytt under statsrådets kansli) till Riksarkivet fr.o.m. 1.1.2008 kom som en ytterligare utmaning. Arkivverkets personal ökade, men så gjorde också arbetsuppgifterna. Fusionsprocessen var nog så resurskrävande, eftersom den innebar att bägge institutioner helt integrerades i Riksarkivet. Mötet mellan olika organisationskulturer är som känt inte alltid helt smärtfritt.

Produktivetsprogrammet kastade en förlamande skugga över arkivverkets utvecklingssträvanden. Programmet utsattes för allt kraftigare kritik i början av 2010-talet och kort före riksdagsvalen 2011 konstaterade statsrådet att nedskärningarna i framtiden inte skulle vara lika schablonartade. Läget tycktes lätta i någon mån, även om vårt eget ministerium segt höll fast vid de nedskärningar som utstakats i produktivetsprogrammet.

Valen år 2011 medförde sist och slutligen ingen lättnad. Underskottet i den offentliga ekonomin fortsatte att öka, trots den förbättrade produktiviteten. I praktiken tilltog nedskärningarna. I slutet av år 2011 blev vi förtrogna med en ny term, effektivets- och resultatprogrammet, som

kom i det klandrade produktivetsprogrammets ställe. För arkivverket innebar det nedskärningar enligt osthyvelprincipen. Nedskärningarna utgick nu från totalbudgeten. Eftersom arkiven inte kunde avstå utrymmen – behoven var helt motsatta – måste nedskärningarna fokuseras på löne- och brukskostnaderna.

Våren 2013 blev läget kritiskt och Finlands arkivverk skulle i värsta fall inte längre kunna uppfylla sina lagstadgade åligganden. Undervisnings- och kulturministeriets undervisande hand överräckte därför ytterligare ett program: anpassningsprogrammet. Även det innebar tilläggsnedskärningar.

Finlands arkivverk har under de senaste tio åren genomgått en drastisk metamorfos. Behovet av inbesparingar är i sig förståeligt, eftersom den offentliga skuldsättningen måste stävjas. Flera funktioner har utvecklats eller antagit nya former. Ingen har blivit uppsagd och varslade permitteringar har inte ägt rum. Det nya indikatorsystemet visar att arkivverkets produktivitet idag företräder toppnivån inom den statliga förvaltningen. Så gör tyvärr också våra fastighetskostnader som nu slukar 44 % av arkivverkets totala budget. De följande tio åren uppvisar

■ Foto: Fredrik Forsell.

inga tecken på lättnad. Enligt prognoserna kommer särskilt 2015 att bli ett svårt år. Till min förvåning ser jag i dag med saknad på det gamla hederliga produktivetsprogrammet.

*Skribenten er generaldirektør
for Nationalarkivet i Finland*

Arkivernes Dag i Danmark 2013

Leon Jespersen

Heller ikke i 2013 var der et fælles tema for Arkivernes Dag 9. november. Et frit tema giver anledning til stor opfindsomhed, og den brede vifte af aktiviteter afspejler arkivernes righoldige indhold og mange anvendelsesmuligheder. Fra denne palet af tilbud skal her vælges tre eksempler, der på hver sin måde illustrerer arkivernes materiale, og hvordan arkiverne kan appellere til publikum.

På *Stevns Lokalhistoriske Arkiv* markerede man 200 året for de danske skolelove af 1814. Forudsætningen for en vellykket fejring af et jubilæum er, at begivenheden har relevans for folk i dag. Alle har gået i skole og har en erindring om deres

skoletid, og gensynet med barndommens skole er et hit blandt publikum – og derfor også et tilbagevendende tema på Arkivernes Dag. Kodeordet var netop erindring, for Stevns Kommune havde opfordret borgerne til at indsende erindringer fra deres skoletid. På landsplan markeres jubilæet med udsendelsen af 5-bindsværket "Dansk skolehistorie". Det er oplagt at give jubilæet en lokal vinkel.

Toreby Sogns Lokalhistoriske Forening og Arkiv fokuserede på en anden side af lokalsamfundet – matadors indsats og betydning lokalt. Arkivet havde til bogen "Matadorer. De gjorde en forskel" (2013) skrevet om den kvindelige godsejer Bodil de Neergaard (1867-1959). Som ung enke varetog hun ikke blot godsdrift, men engagerede sig også i socialfilantropisk arbejde, som det fremgik

af arkivets udstilling. Bodil de Neergaard var en markant skikkelse i lokalsamfundet, som det er værd at trække frem.

Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde Sogn fokuserede på nedlagte forretninger og virksomheder. For den ældre generation – og specielt for landmænd – er Fraugde kendt for sin plovfabrik. Her opbyggede fabrikant Jakobsen landets største plovfabrik. Arkivalier fra plovfabrikken udgør en vigtig del af lokalarkivets samling. Men arkivet rummer også andre billeder og materiale fra et dengang erhvervsliv. Det er gået Fraugde og omkringliggende landsbyer som mange andre områder, der ligger tæt på en storby. I dette tilfælde er lokale butikker lukket pga. nærheden til Odense. I andre tilfælde er udviklingen løbet fra det lokale erhvervsliv. Forandringerne lokalt kan på den måde afspejle landsdækkende strukturændringer.

De tre valgte eksempler viser forskellige måder at appellere til publikum på: skoletiden, hvordan erhvervsliv og butikker tidligere så ud og en matadors betydning for et lokalområde. Alle tre eksempler er lokalt forankret, men i flere tilfælde kan der trækkes linjer til mere generelle forandringer. I landsdækkende arkiver findes i udpræget grad arkivalier, der er repræsentative for landet som helhed. Lokalarkivernes temaer ved Arkivernes Dag viser, hvordan landsdækkende og lokale arkiver supplerer hinanden, og at de lokale samlinger afspejler variationer i ellers kendte udviklingsforløb. I 2013 blev der indberettet om ca. 6.300 besøgende, dvs. flere end sidste år.

■ Fabrikant Anders Jakobsen (med bowlerhat) begyndte i 1877 som landsbysmed i Over Holluf. Senere flyttedes virksomheden til Fraugde. Plovfabrikken i Fraugde var i 1950erne landets største plovfabrik og Fraugde sogns største arbejdsplads. I 1973 blev plovfabrikken fusioneret med det norske Kverneland. I 1992 ophørte produktionen i Fraugde. Billedet er fra 1898.

Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde Sogn.

Arkivens Dag i Finland

Christina Forssell

Det finländska temat för Arkivens dag 2013 var *Resor*. Arbetsgruppen för Arkivens dag väljer det årliga temat, som skall vara så allmänt att alla kan hitta material med anknytning till det. Resorna gav många möjligheter, de kunde tolkas både konkret och metaforiskt. Flera arkiv tog fasta på temat och passade på att presentera material kring resor: resedagböcker, affischer, fotografier, kartor, brev och vykort etc. Liksom tidigare år var tidpunkten för Arkivens dag flexibel. De flesta av de nedannämnda evenemangen ägde rum i början av november.

Centralarkivet för Finlands Näringsliv (ELKA) i S:t Michel hör till de institutioner som årligen satsar stort på Arkivens dag. Årets utställning fokuserade på följande teman: olika resmål och olika sätt att resa (tåg, buss, flyg, bil, etc.), en exposé över staden S:t Michel som resmål under 50 år och södernresorna i retroperspektiv. Också rundvandringar och presentationer av arkivet och hur man använder det stod på programmet. Arkivens dag i näringslivsarkivet har med åren blivit allt populärare – denna gång uppgick besökarantalet till ca 200.

Helsingfors stadsarkiv och Helsingfors faktacentral, till vilken stadsarkivet hör, deltog bägge i firandet av Arkivens dag. Stadsarkivet höll öppet hus för allmänheten och stadens faktacentral presenterade

sin verksamhet för inbjudna gäster. Stadsarkivet arrangerade två föreläsningar med temat Helsingfors som turistmål. Den ena föreläsningen behandlade badgäster från S:t Petersburg och Ulrikasborgs havsbad i Helsingfors på 1830-talet, medan den andra tog upp dagens resetrender. Utöver föreläsningarna kunde publiken ta del av en utställning om hur Helsingfors på 1930-talet förberedde sig för de olympiska spel som skulle hållas i staden år 1940 och en utställning om stadstjänstemännens studie- och tjänsteresor 1885-1979. Ur Helsingfors 400-årskommittés arkiv förevisades uppsatser som skoleleverna fått i uppgift att skriva år 1950 under rubriken *Vad skulle du visa i huvudstaden för din kusin från landet?*

Sammanlagt deltog ett tiotal arkiv i hela landet, bl.a. de flesta landsarkiv och ett flertal hembygdsarkiv, i firandet av Arkivens dag. En del statliga verk utnyttjade dagen till att presentera sitt arkiv för den egna personalen, vilket är ett utmärkt sätt att sprida kännedomen om arkiv- och dokumentförvaltningen bland de egna kollegerna.

Finska Litteratursällskapet (SKS) arrangerade ett seminarium om fotografier. Föredragen behandlade bl.a. uppkomsten av fotoarkiv, det första fotografiet i Finland och fotografiet som minne – hur och varför förvarar man fotografier? Svenska litteratursällskapet uppmärksammade temat med en webbutställning, *100 år av resande* (<http://www.sls.fi/media/>

[pdf/Arkivensdag_2013.pdf](http://www.sls.fi/media/pdf/Arkivensdag_2013.pdf)), där bilder från resor till Rivieran, Indien och Transkaspien varvas med krigs- och fredstida resor till Sverige och i spelmansbussar.

Arbetsgruppen för Arkivens dag utdelade för tionde gången i rad utmärkelsen Årets arkivgärning. Denna gång premierades Raimo Lehtimäki, som är teknisk forskare vid polisinspektionen i Brahestad. Lehtimäki har sedan 2010 på ett förtjänstfullt sätt utvecklat, korrigerat och uppdaterat databasen *Avlidna i samband med kriget 1939-1945*. Han har bl.a. kompletterat den med uppgifter om begravningsplatser, dödsdatum och -orter. Tack vare Lehtimäkis utredningsarbete kunde databasen bl.a. kompletteras med uppgifter om finska stupade under ett fjärrpatrullanfall mot den sovjetiska underhållsbasen Petrovskij Jam i Ostkarelen i januari 1942.

Ett hedersomnämmande gavs pensionerade datadirektören FM Martti Favorin, som frivilligt under flera års tid ordnat och förtecknat viktiga privatarkiv i Riksarkivet. Av dessa kan nämnas utrikesminister Carl Enckells arkiv, professor Gunnar Suolahtis och minister Päiviö Hetemäkis arkiv m.fl.

Utmärkelserna utdelades som vanligt vid Arkivföreningens höstseminarium den 1 november 2013 inför en publik på över 100 personer.

Skribenten är överinspektör vid Riksarkivet.

Nordisk Arkivdag

2013 i Island

Benedikt Jónsson

Nordisk arkivdag 2013 blev fejret i Islands Nationalarkiv samt mange af landets regionalarkiver lørdag den 9. november 2013. Denne gang var dagens tema: "Skatte i arkiverne", og dagens slogan var: "Se hvad jeg har fundet!". Hensigten var at vække opmærksomhed om og interesse for den kendsgerning, at i arkiverne i Island findes vigtige kilder om landets historie og daglige liv. Der kan enhver finde sin skat. Dagen før arkivdagen åbnede statsministeren en udstilling af originaldokumenterne for

mandtallet i 1703 i Nationalarkivet. Disse dokumenter var også udstillet på arkivdagen den følgende lørdag.

Åbent hus

På arkivdagen var der åbent hus i Islands Nationalarkiv. Der blev holdt fire forelæsninger, som alle handlede om mandtallet i 1703. Nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson holdt et indledende foredrag, Hildur Bie-ring, historiker, talte om plejebørn i mandtallet, Már Jónsson, professor, fortalte om Árni Magnússons og Páll Vídalíns Jordebogskommission og Kristín Svava Tómasdóttir, historiker og poet, holdt et foredrag, som hun

kaldte: "Jammerfugle og sølle stakler". 34 mand skrev deres navne i Nationalarkivets gæstebog om fredagen og 69 på selve arkivdagen eller 103 besøgende i alt. Seks regionalarkiver havde åbent hus, udstillinger eller et program på selve arkivdagen eller i forbindelse med den.

Arkivdagsweb

Ligesom forrige år har man lavet en speciel web i anledning af arkivdagen. På webben har 16 arkiver præsenteret 26 emner, som havde forbindelse af en eller anden slags til dagens tema. Som sædvanlig var dagens leder på webben sammen med arkivernes program på arkivdagen og en gættekonkurrence om webbens indhold, samt oplysninger om arkiverne og deres virke. I 2013 havde arkivdagswebben 6.748 brugere, 7.507 besøg og 19.052 sidevisninger, hvilket er lidt mindre end sidste år.

■ Hvert år bliver der lavet en speciel arkivdagsweb, som mange arkiver deltager i. 16 arkiver bidrog med materiale til arkivdagswebben, www.skjaladagur.is. Der bliver kilder, som har forbindelse med dagens tema, præsenteret. Foto: Benedikt Jónsson.

Forfatteren er vedredaktør.

Arkivens dag i Sverige 2013

Cia Hipfl

Vad har familjens svarta får, flugfiske, grönskande städer och naturmedicin gemensamt? Jo, de passade in under 2013 års tema för Arkivens dag "Flora och Fauna". Det i släktforskarkretsar välkända tillropet "Sök dina rötter" fick också en lite djupare innebörd. Och i ett samarrangemang i Linköping medverkade personal från Flygväpnarmuseum med ett föredrag om helikopterplutonens insatser i Afghanistan. Hur passar nu det in i temat?

Arkivens natt

I Oskarshamn blev det Arkivens natt istället då man anslöt till den lokala kulturnatten den 8 november. Överlag är vi idag mycket duktiga på att hitta samarbetsformer och att arbeta över gränserna. Större arkiv väljer allt oftare att delta i flera arrangemang, ibland på flera orter. Mindre arkiv samarbetar för att kunna genomföra arrangemang. Sedan kan det alltid diskuteras hur mycket man bör tänja gränserna. En lokal kulturnatt i september bör kanske inte ersätta ett öppethållande på Arkivens dag, då andra lördagen i november är den dag vi i hela Norden gemensamt öppnar våra arkiv. Med den ökade programverksamhet som arkiven idag bedriver passar ett sådant deltagande ändå in utan att för den skull kallas Arkivens dag.

I Fagersta presenterades ett "livsträd" om vad som skapat och givit näring åt orten historiskt genom en utställning med ett lite annorlunda uttryck. Den historiska tillbakablicken blev trädets rötter och presenterades därmed på golvet – en utställning att gå eller krypa på. Samtidigt fick besökarna möj-

lighet att lämna förslag på vad som i framtiden kan bidra till ett livaktigt lokalsamhälle genom att fästa förslagslappar i trädets. Ett av förslagen lyder kort och gott "Kultur och snygga tjejer". Utställningen har visats på flera orter i olika sammanhang, under Arkivens dag på stadsbiblioteket i Västerås.

Förstagångsbesökare

Alla rapporter från 2013 har inte kommit in än, men det går ändå att se tendenser. Antalet besöksplatser bör ligga på ungefär samma nivå som 2012, ca 150 besöksplatser. Antal deltagande arkiv, museer och föreningar har ökat något och ligger nu en bit över 300. Besökstalen verkar vara ökande, flera län som rapporterat besöksiffror för 2013 har haft fler besökare än 2012. Gäller detta även de län som inte rapporterat bör

vi kunna notera minst 16 000 besökare lågt räknat, alltså i snitt drygt 100 besökare per besöksplats. Ordet "rekord" har använts i flera rapporter och då syftar man oftast på antal besökare. Glädjande är också att Arkivens dag lockar många besökare till arkiven för första gången och det rapporteras också flitigt om att medelåldern på besökarna har sjunkit. Att Arkivens dag nu är etablerat, i kombination med olika TV-program som lyfter fram arkiv, leder till att vi lockar nya besökare.

Hur var det nu med helikopterplutonen? Helikoptermodellen heter Black Hawk.

Skribenten är arkivarie vid Riksarkivet i Visby.

■ Fagerstas livsträd där rötterna består av kopior av dokument och fotografier med transparent golvskydd över. Foto: Christina Sirtoft Breitholtz.

Stemmer

Maria Press

“Stemmer” var temaet på Arkivdagen i Norge 2013. Det var et tema, som kunne tolkes bredt, og som ga utmerkete muligheter til å feire, at kvinnelig stemmerett ble innført i Norge 100 år tidligere. Mange arkiv hadde åpent hus, noen feiret utenfor eget hus og andre feiret digitalt. Noen eksempler på, hvordan temaet “stemmer” ble behandlet, kommer her:

I Tromsø fokuserte man på kvinners stemmer i rettslokalet under trolldomsprosessene i Finnmark. Selv om Finnmark bare hadde cirka 0,8 % av befolkningen i Norge på 1600-tallet, så fant 31 % av alle dødsdommer i norske trolldomssaker

sted her. Hvordan kom kvinnes stemmer fram i avhørene? Hva ble de spurt om? Hvordan kan rettsreferater fra trolldomsprosesser gi oss innsikt i mentalitet og tanker hos vanlige kvinner? Dette kunne besøkere på arkivdagen ved Statsarkivet i Tromsø høre om i foredrag og omvisninger.

Statsarkivet i Hamar fokuserte på kvinnes stemmerett i går og i dag. Arkivet slo seg sammen med Fylkesbibliotekene i distriktet og flyttet arkivdagen til september slik at den sammenfalt med kommunevalget og ble ekstra relevant. Et nytt grep var at man leide inn 17-18 åringer i en elevbedrift til å lage en digital fortelling, utarbeide plakater, bannere og grafisk profil til arrangementet.

I Trondheim feiret man arkivdagen digitalt. Arkivsenteret produserte digitale fortellinger, der kvinners stemmer fra fortiden kom fram, bl.a. fra kvinneforeninger, rettsreferater og samtalelag. Årsaken til at man ikke hadde åpen dag, var at man deltok i byens Kulturnatt i september, og ikke klarte å arrangere to store arrangementer så tett.

I Oslo samarbeidet Riksarkivet, Statsarkivet, Byarkivet, Stortingsarkivet og Arbeiderbevegelsens arkiv om flere arrangementer og felles markedsføring. Her slo man på stort og laget en hel arkivuke. Noe av det mest spektakulære her var en omvisning på Riksarkivet der 100 påmeldte fikk høre stemmer fra det hinsidige gjennom en “seanse” basert på bevismaterialet fra den såkalte Købersaken. Andre opplevelser var å gå gjennom en mørk fjelltunnel opplyst med fakler, kinovisning i fjellhallen under riksarkivbygningen og servering av historisk kake. Man deltok også i å arrangere en debatt på litteraturhuset om nasjonale jubileer og historieformidling. Man diskuterte om disse jubileene egentlig gjør mer enn å bekrefte de store, etablerte fortellingene om vår historie?

Oppmøtet på arrangementene varierte fra et titalls personer opp til flere hundre. Også kommunale, fylkeskommunale og private arkivinstitusjoner feiret dagen rundt om i landet. Det er morsomt å se at fantasirikdommen fortsatt er stor i arkivene og at alle melder om svært fornøyde og overraskede gjester!

■ I Oslo samarbeidet fem arkivinstitusjoner om Arkivdagen som varte i en hel uke. Fra venstre: Bente Hartviksen (Statsarkivet i Oslo), Runhild Seim (Riksarkivet), Øystein Eike (Oslo byarkiv), Martin Ellingsrud (Arbeiderbevegelsens arkiv) og Trine Berg Kopperud (Stortingsarkivet). Foto: Riksarkivet.

Institutionen

– Japan Center for Asian Historical Records och bakgrunden till dess tillkomst

Andreas Wallgård

Andreas Wallgård, arkivarie i Riksarkivet i Vadstena, gjorde en arkivresa till Japan under hösten 2013. En resa som kunde genomföras tack vare bidrag från Stipendiestiftelsen för Studier av Japanskt Samhällsliv och Gustaf Fjeterströms Stiftelse för Arkivvetenskaplig Forskning. Här berättar Andreas om Japan Center for Asian Historical Records och bakgrunden till dess tillkomst.

Japanska riksarkivet

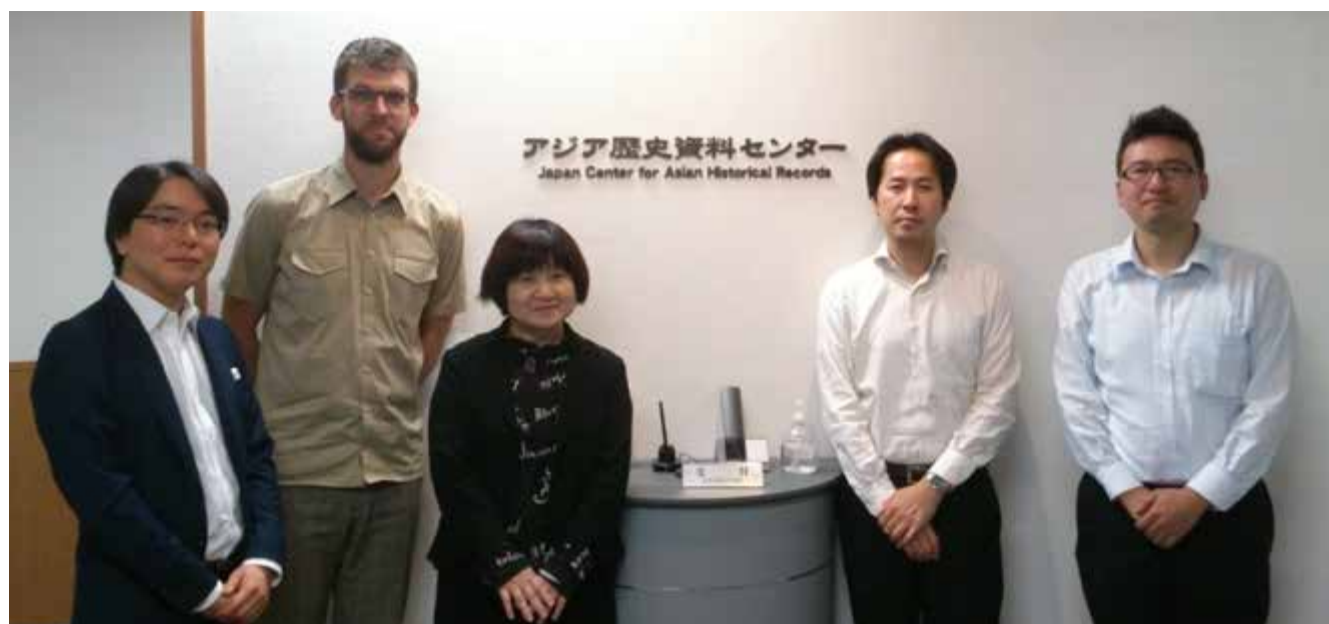
Under den senare delen av oktober förra året hade jag förmånen att få göra en resa till Japan och där besöka det japanska riksarkivet i Tokyo och några av de regionala statliga arkiv

som närmast kan liknas vid stats/landsarkiven här i Norden. Allmänna intryck från resan redovisas i en artikel i den svenska tidskriften *Arkiv* nr 4 2013. I det följande redovisas något om den särskilda avdelning inom det japanska riksarkivet som kallas för Japan Center for Asian Historical Records (JACAR) och bakgrunden till dess tillkomst.

Att förhålla sig till sin historia

Som i många andra länder finns i Japan sedan länge en diskussion om hur man ska förhålla sig till sin historia, inte minst hur man ska hantera arvet från det andra världskriget. Å ena sidan är Japan ett land som från krigsslutet bär med sig en djupt pacifistisk tradition. Ett arv som be-

står i landets egna erfarenheter av krigets konsekvenser, allra tydligast manifesterat genom atombombarna över Hiroshima och Nagasaki. I den konstitution som antogs 1947 avsäger man sig möjligheten att ha egna militära styrkor. Å andra sidan har Japans självrensningen efter kriget varit mindre djupgående än exempelvis den i Tyskland och relationerna till de grannländer som led under japansk ockupation är komplicerad. Under julhelgen kunde vi exempelvis läsa i nordisk press om protester (såväl i som utanför Japan) när premiärminister Shinzo Abe besökte templet Yasukuni i Tokyo. Templet är helgat åt stupade japanska soldater, men är mest känt för att man här också hedrar dömda krigsförbrytare.

■ Delar av personalen vid JACAR tillsammans med artikelförfattaren.

Foto: Takeshi Sakuma.

Om den japanska regeringschefens besök komplicerat relationerna med de asiatiska grannarna så var förhoppningen med JACAR den motsatta.

Världens största databas i sitt slag

Inför 50-årsminnet av krigsslutet presenterade den dåvarande premiärministern Tomiichi Murayama planer för att skapa en särskild institution för att belysa Japans förhållanden till

sin omvärld i historien. Projektet var en del i ett program för ökat utbyte och bättre relationer med de asiatiska grannarna. Det utredningsarbete som tog vid resulterade i att JACAR såg dagens ljus som en ny avdelning i det japanska riksarkivet i november 2001. Uppdraget man fick var att för forskare och allmänhet såväl i Japan som utomlands presentera historiska dokument som berör Japans utrikesrelationer. Via centrets webbsida kan man idag ta del av närmare 26 miljoner digitaliserade bilder hämtade ur arkiv förvarade av riksarkivet, försvarsdepartementet och utrikesdepartementet m fl. Mängden dokument gör databasen till världens största i sitt slag enligt JACAR:s egna uppgifter. Det utlagda materialet spänner över åren 1868 till 1945, d v s från meiji-periodens början till krigsslutet. I dagsläget är ett tiotal medarbetare knutna till verksamheten. I första hand arbetar

■ Den engelskspråkiga versionen av JACAR:s webbplats www.jacar.go.jp/english.

Foto: Andreas Wallgård.

de med att planera den fortsatta publiceringen och att svara på de frågor som det utlagda materialet genererar. Arbetet med att digitalisera och indexera, liksom daglig drift av databas och webbplats är utlagt på privata entreprenörer.

Stigande intresse för verksamheten

Med ett drygt decennium bakom sig kan JACAR konstatera ett stigande intresse för sin verksamhet och för de källor som man gör tillgängliga. Som utomstående betraktare måste man

imponeras av det omfattande arbetet som lagts ned och de utmärkta möjligheter för forskning som skapats. Samtidigt kan man med samma utifrånperspektiv också undra i vilken mån som premiärminister Murayamas intentioner om att arkiven skulle kunna bli en brygga till bättre relationer med de asiatiska grannarna blivit verklighet. Enligt uppgifter från JACAR har man ca 1500 besök om dagen på sin sida men man för inte någon statistik över vart i världen som dessa besökare befinner sig. Även om webbplatsen har ingångar på koreanska, kinesiska och engelska så krävs självklart kunskaper i japanska för den som vill ge sig i kast med själva dokumenten. Man får därför förmoda att det trots goda intentioner i första hand är den japanska allmänheten och forskarvärlden som till fullo kan ta del av det som JACAR kan erbjuda. Den som vill bilda sig en egen uppfattning om verksamheten hittar den på www.jacar.go.jp

*Skribenten är verksam vid
Riksarkivet i Vadstena.*

■ Det japanska riksarkivets huvudbyggnad i Tokyo.

Foto: Andreas Wallgård.

Dag Mangset blir pensjonist

Nils Johan Stoa

Dag Mangset fylte 70 år og gikk av som statsarkivar i Oslo ved utgangen av 2013. Han startet sin arkivkarriere i 1976 som arkivar ved Statsarkivet i Stavanger og IKA Rogaland. Her arbeidet han i halvannet år og var med på å bygge opp landets første interkommunale arkiv – institusjonsformen som kanskje har hatt størst betydning for utviklingen av det norske arkivlandskapet. I 1979 ble han ansatt i Riksarkivets daværende Yngre avdeling og han ble førstearkivar i 1988. I 1989 overtok han som avdelingsarkivar og leder for Privatarkivavdelingen, der han var fram til han ble utnevnt til statsarkivar i Oslo i 2001.

Det var med andre ord en fagperson med solid erfaring fra både statlige, kommunale og private arkiver som tok roret ved Statsarkivet i Oslo.

Denne brede faglige forankringen har vært til stor nytte både for statsarkivet, og for Arkivverket i alminnelighet. Gjennom årene har han vært en verdifull ressurs i diverse arbeidsgrupper og utvalg.

Dag Mangset har vært en profilert og aktiv deltaker i statsarkivarkollegiet og ledelsen av Arkivverket, innsiktsfull, debattglad og engasjert. Med blikk for både de praktiske og de prinsipielle sider ved arkivarbeid og arkivutvikling har han vært en viktig bidragsyter og en tydelig stemme i fagdebatten. Dag har også vært opp-tatt av Arkivverkets utvikling som organisasjon, og her har han framstått som en engasjert talsmann for statsarkivene og deres rolle i etaten.

Vi kommer til å savne Dag, både som en dyktig fagperson og ikke minst som en humorfylt og hyggelig kollega. Nå venter en ny tilværelse, med bridge, fotturer og reiser til varmere himmelstrøk. Og sikkert

■ Foto: Odd Amundsen.

et glass chablis i ny og ne. Det er vel fortjent, vi ønsker ham alt godt som pensjonist!

Forfatteren er statsarkivar i Kongsberg.

Lars Jørgen Sandberg – ny statsarkivar i Oslo

Maria Press

Lars-Jørgen Sandberg er ansatt som ny statsarkivar i Oslo etter Dag Mangset og starter i stillingen 15. februar 2014. Sandberg er 40 år og kommer fra stillingen som underdirektør ved Seksjon for bevaring og kassasjon seksjoner i Riksarkivet og har arbeidet der siden 2003. Han har også arbeidet ved Statsarkivet i Trondheim, IKA Trøndelag og i

privat sektor. Sandberg er utdannet cand.philol med historie hovedfag fra Norges Tekniske og i Riksarkivet, en stilling han har hatt siden 2010. Før dette var han ansatt som arkivar i forskjellige Naturvitenskapelige Universitet i Trondheim der han skrev sin hovedoppgave om militær ressursmobilisering på 1600-tallet.

■ Foto: Geir Sunde.

Eidsvoll 1814

Hvordan grunnloven ble til

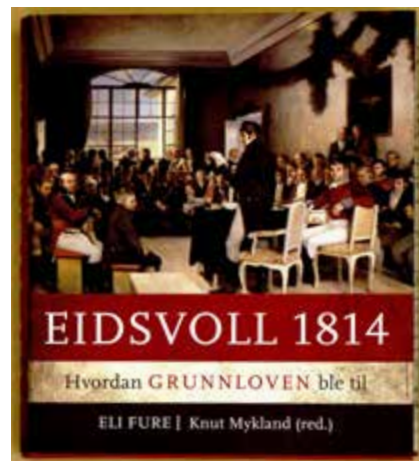
Maria Press

Eli Fure, Knut Mykland (red.): Eidsvoll 1814, Hvordan grunnloven ble til, 405 sider, Dreyers forlag Oslo, 2013, ISBN 978-82-8265-073-1.

Hva ble sagt og gjort på Eidsvoll i 1814? I boken *Eidsvoll 1814* kan du følge begivenhetene dag for dag i de dramatiske ukene da Grunnloven ble til. Boken *Eidsvoll 1814*, opprinnelig laget til grunnlovsjubileet i 1989, er nå kommet i ny, bearbeidet utgave. Den skiller seg fra annen litteratur på området gjennom at den er basert utelukkende på samtidige originalkilder fra 1814. Gjennom ut-

drag fra Eidsvollsmennens private dagbøker og brev hjem gir boken en spennende dag-for-dag-opplevelse fra begivenhetene under riksfor- samlingen på Eidsvoll.

Eli Fure, underdirektør i Riksarkivet, har stått for utdrag av kildene og de sammenbindende tekstene, professor Knut Mykland skrev forordet. Bokens første opplag ble fort utsolgt og har vært vanskelig å oppdrive på antikvariatet. Det var én grunn til å produsere en nyutgivelse til 200-års jubileet i 2014. En annen grunn var at bildestoffet med fordel kunne forbedres. Den nye utgaven er gjennomillustrert av Bente Engelsen, blant annet med foto av dokumenter fra Riksarkivet. Illustrasjonene er

integrert i teksten på en helt annen måte og mange av dokumentene er aldri blitt trykt før.

De tekstlige endringene i den nye utgaven er små, fremfor alt er det de nye illustrasjonene i farger som gjør at boken har fått ny aktualitet. Samtidig er den en førsteklasses oppslagsbok for alle som vil vite mer nøyaktig hva som ble sagt og gjort på Eidsvoll, der og da.

Priser og verdiforhold

i Norge ca. 1280-1500

Maria Press

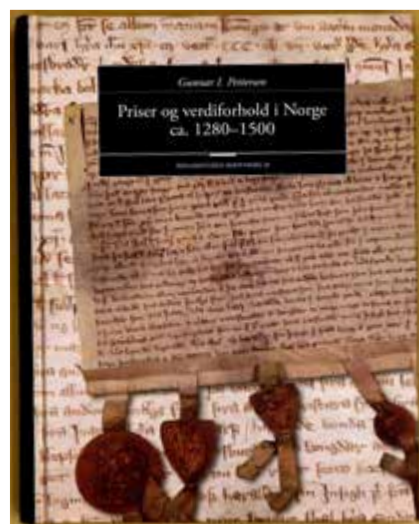
Priser og verdiforhold i Norge ca. 1280-1500 av Gunnar I. Pettersen, 409 sider, ISBN 978-82-548-0123-9, ISSN 0809-1285, Riksarkivet Oslo 2013, Riksarkivarens skriftserie nr. 39.

Gunnar I. Pettersen, førstearkivar i Riksarkivet har gitt ut en omfattende bok om priser og verdiforhold i Norge ca. 1280-1500.

Pettersen gir en systematisk oversikt over hele det norske verdi- og prismaterialet i perioden. Det gjelder verdiforhold mellom mynt, regneenheter og de naturaliene man aksepterte som gjengse og lovlige betalingsmidler (varepenger). Det

gjelder også pris på jord, byeendom og på varer og gjenstander i sin alminnelighet. Ambisjonen har vært å samle alt relevant materiale i alle tilgjengelige kilder, både norske og utenlandske. Materialet er bearbeidet slik at priser og verdiforhold er omregnet til samme verdienhet og dermed sammenlignbare. Boka vil være nyttig for forskere og andre som søker kunnskap om pris og verdi i middelalderen, ikke minst som et arbeidsbesparende oppslagsverk.

Gunnar Pettersen er førstearkivar i Riksarkivet, der han særlig arbeider med middelaldersamlingene og som utgiver av *Regesta Norvegica*. Boken er nr. 39 i Riksarkivarens skriftserie. Interesserte kan bestille den fra Riksarkivets nettbutikk.

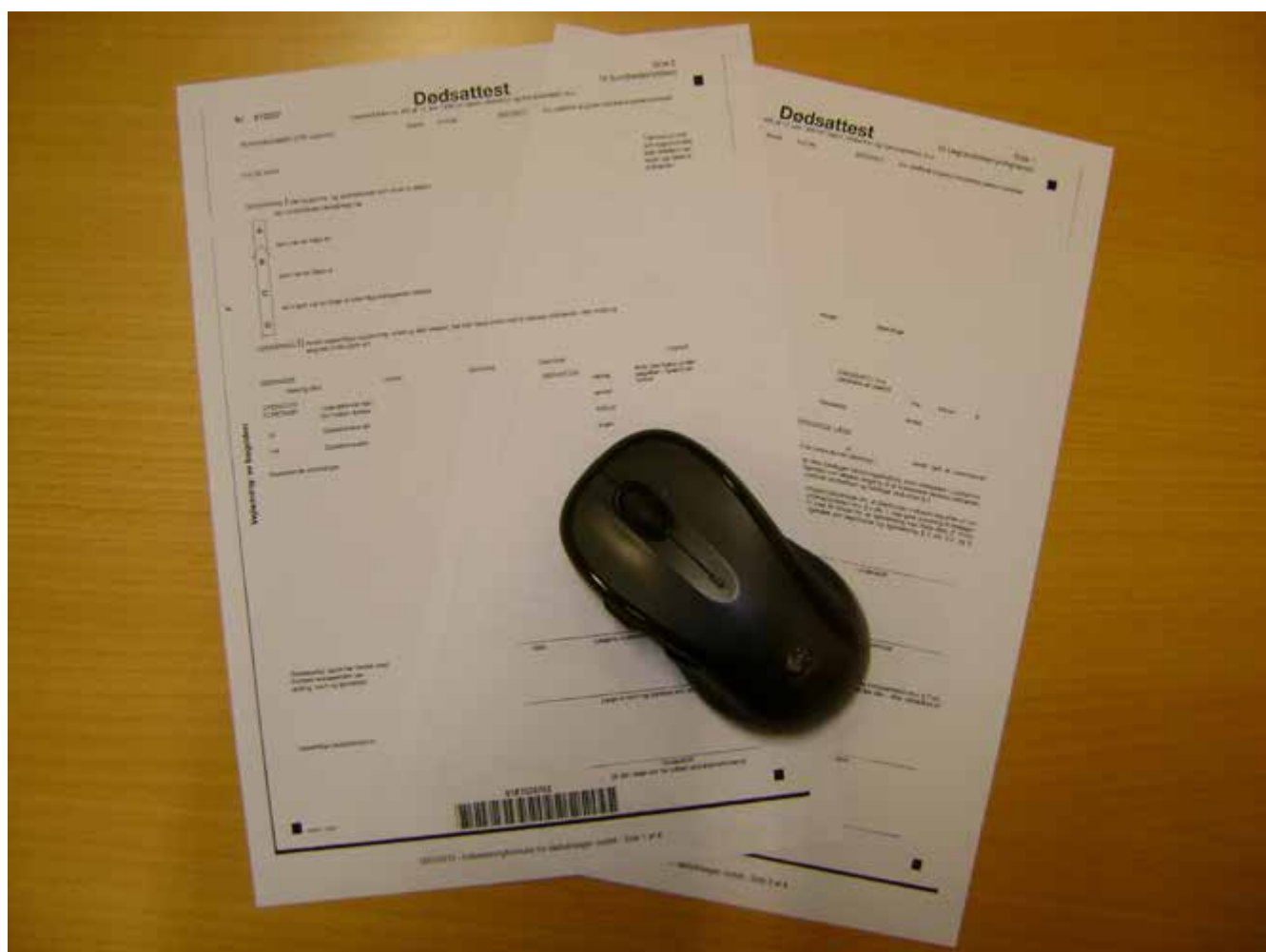
Dødsårsagsregistret 1943-

Mette Hall-Andersen

Danmark er internationalt kendt for at registrere store mængder af oplysninger om landets borgere – lige fra de bliver født, går i skole, bliver syge,

bliver gift/skilt, betaler skat osv. – og til de dør, bliver der registreret oplysninger om dem. Denne artikel handler om den registrering, der finder sted, når døden er indtruffet, og hvordan oplysningerne bliver samlet i et register – Dødsårsagsregistret.

Indberetning af dødsårsager til de centrale sundhedsmyndigheder har været praksis siden 1871, hvor den første landsdækkende ligsynslov blev udstedt af Sundhedskollegiet. Oplysninger om dødsfald blev fra da af indsendt til de centrale sundheds-

■ Billedtekst ???

Faktaboks

Dødsårsagsregistret består af to registre fra henholdsvis perioden 1943-1969 og fra 1970 og fremad.
Årgangene 1943-2000 er afleveret til Statens Arkiver og årgang 2001-2010 er under aflevering fra de central sundhedsmyndigheder.

myndigheder. Det var oplysninger om navn, køn, dødsted, dødsårsag, evt. dødfødte mv., der blev indberettet. Oplysningernes landsdækkende karakter har i de senest 140 år gjort det muligt for sundhedsmyndighederne og forskere at følge befolkningens dødelighedsmønster samt forske i udbredelsen af forskellige sygdomme mv.

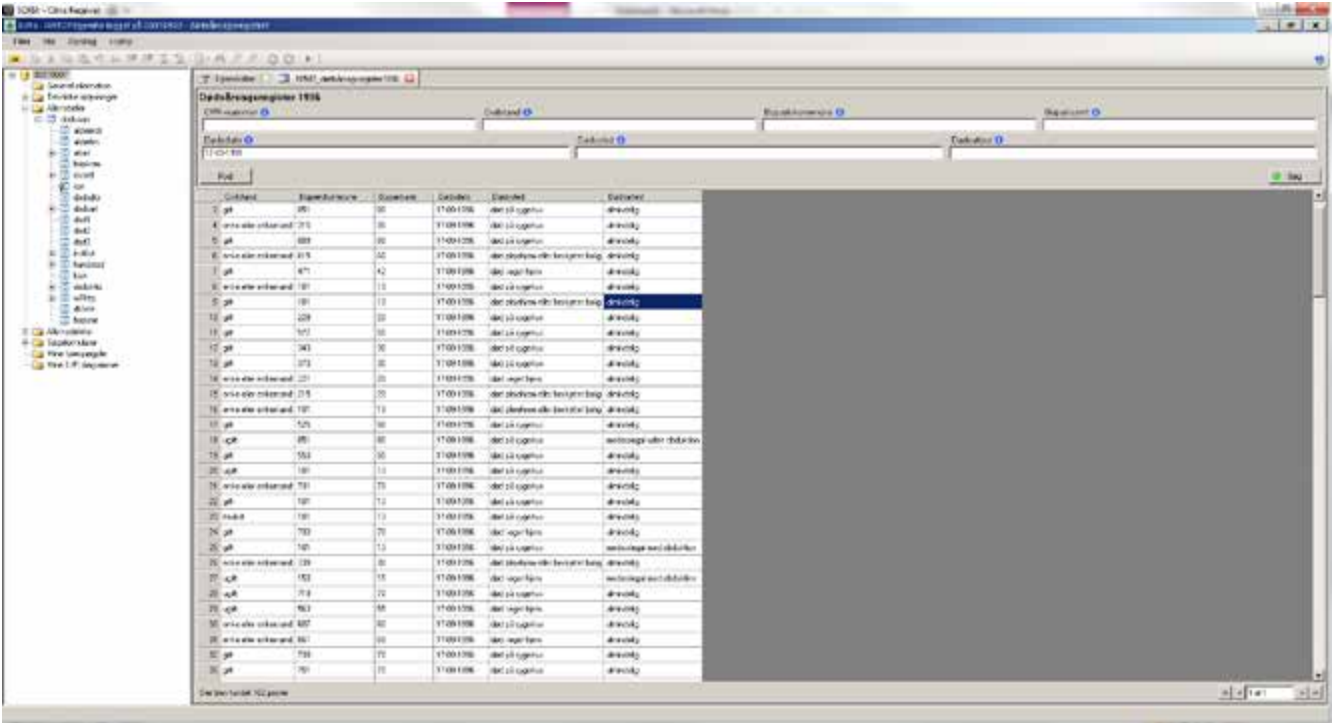
Fra hulkort til edb

Fra 1950'erne og frem til 1970 blev Dødsårsregistret ført på hulkort. En teknologi, som i dag er forsvundet og ikke har efterladt sig spor i arkiverne i Danmark. Det sammen kunne være sket for de tidligere årgange af Dødsårs-

sagsregistret. I 1970'erne var der en overhængende risiko for at oplysninger om dødsårsager gik tabt. Sundhedsstyrelsen havde forladt hulkortteknologien, og efter indførelsen af personnummerregistreringen i 1969 blev registret fra 1970 ført på edb.
Tilbage stod så ca. 1.2 millioner hulkort med dødsårsager fra perioden 1943-1969, som var truet af teknologisk forældelse og forglemmelse. Sundhedsstyrelsen havde tilsyneladende ikke selv mulighed for at omlægge hulkortene til edb – hvorfor, ved vi ikke i dag.
Men hulkortene blev reddet. I midten af 1970'erne blev hulkortene – i uordnet stand – overført til Dansk Institut for Klinisk Epidemiologi (DIKE). Her så man forskningspotentialet i kortene og fik igangsat et stort indtastningsprojekt, hvor alle oplysninger på de 1.2 millioner hulkort blev tastet ind i et edb-register. Indtastningen tog flere år og bød på mange udfordringer undervejs, da der fx var en del koder i registret, som ikke var dokumenteret af Sundhedsstyrelsen. Ikke desto mindre blev alle årgange af Dødsårsagsregistret fra 1943 til 1969 blev reddet fra teknologisk forældelse.

Fra edb til digital indberetning

Det edb-baserede register hos Sundhedsstyrelsen var fra 1970 og frem til 2007 baseret på indberetning på papir i form af dødsattester. I 2007 blev det obligatorisk for lægerne at indberette digitalt. Det betød, at de årlige statistikker, som er baseret på Dødsårsagsregistret, nu kan udgives langt hurtigere end førend, hvor det kunne tage noget tid at bearbejde attester og få lagt oplysningerne ind i registret.
Data i registret kvalitetssikres i dag ved sammenkøring med andre registre, som Cancerregistret og Landspatientregistret.
Medier forgår – sagsgange består
Uanset hvilket medie Dødsårsagsregistret har været på, har de administrative sagsgange bag det været meget stabile. Man har hele perioden anvendt en todelt dødsattest, hvor begge dele i sidste ende indsendes til de centrale sundhedsmyndigheder. Det gælder fortsat, selvom indberetningen sker digitalt.
Når en person i Danmark dør afholdes ligsyn, hvor en læge konstaterer, at døden er indtruffet. Ef-

■ Billedtekst ???

terfølgende udstedes første del af dødsattesten for personen, som bruges i forhold til begravelsesmyndigheden. Den anden del af dødsattesten udfyldes af den læge, som kender afdøde bedst, og som fastsætter dødsårsagen. Denne del af attesten indsendes til de centrale sundhedsmyndigheder, inden to uger efter døden er indtruffet. Samtidig modtager sundhedsmyndighederne også den første del af dødsattesten, når begravelsen/bisættelsen har fundet sted. Herefter lægges oplysningerne i registret.

Udviklingen i koder, som angiver dødsårsager

De grundlæggende oplysninger i registret ser også umiddelbart relativt stabile ud over tid. Det er bl.a. oplysninger om:

- Navn
- Køn
- Bopæl
- Dødssted (dels konkret adresse, dels typeangivelse fx hjemmet, hospital, plejehjem etc.)
- Erhverv
- Dødsårsag (der kan angives flere)
- Døds måde (fx naturlig død, uheld, forbrydelse)
- Forløb

Det er imidlertid kun på overfladen, at oplysningerne er nogenlunde stabile. Kodningen af dødsårsager har

fx udviklet sig ganske meget over tid, hvor udviklingen er gået mod en stadig mere detaljeret/præcis angivelse af dødsårsagen. Kodningen af dødsårsagen, som er det centrale i registret, har hele registrets levetid været baseret på internationale sygdomsklassifikationer. Det er dermed muligt at sammenligne tallene med udenlandske forekomster af dødsårsager.

Nye registreringer er kommet til undervejs, fx begyndte man i år 2000 at registrere afdødes forbrug af medicin, så man fremover har mulighed at lave undersøgelser af forholdet mellem medicin og dødelighed.

Dødsårsagsregistret på arkiv

Statens Arkiver har fået afleveret alle årgange af Dødsårsagsregistret fra 1943 til 1999. Årgangene fra 2000-2010 er pt. under aflevering.

Dødsårsagsregistret er som alle andre registre med personoplysninger omfattet af en frist for tilgængelighed på 75 år. Den første årgang af registret bliver således tilgængelig inden for de næste fem år.

Registret har mange anvendelsesmuligheder inden for såvel sygdoms- og sundhedsforskning som historieforskning, hvor registrets lange levetid giver rig mulighed for statistiske studier over tid fx om sygdoms-

domsudviklingen i dagens velfærdssamfund. Det vil imidlertid også være oplagt at bruge registret i forbindelse med andre typiske arkivdiscipliner som slægtsforskning, hvor oplysningerne i høj grad kan supplere oplysningerne i kirkebøgerne o. lign. Registret bliver endvidere brugt internt i Statens Arkivers dokumentationsvirksomhed til fremsøgning af de papirbaserede dødsattester, som borgerne rekvirerer.

Skribenten er specialkonsulent i Bevarings- og kassationsafdelingen, Rigsarkivet.

Anvendt litteratur mv:

Jexlev, Thelma: "Dødsattester", Arkiv, Tidsskriftet for Arkivforskning, 1969

Juhl, Knud og Helweg-Larsen, Karin: "The Danish registers of causes of death", Danish Medical Bulletin, 1999

Dokumentation af Dødsårsagsregistret på Statens Serum Instituts hjemmeside: ssi.dk

Dokumentation af Dødsårsagsregistret i arkiveringsversioner af registret samt på Rigsarkivets journalsag: 200-32412-0416

God forvaltningsskik – hvorfor og hvordan? Det var temaet for en velbesøgt konference i Danmark i november 2013.
Læs artiklen s. 27.

Indhold

Hovedredaktøren	2
Historisk cruise til Kiel	3
<i>Sonja Serina Finstad Johansson</i>	
Planer for skuffen? Erfaringer med bevaringsplaner for privatarkiv	6
<i>Cæcilie Stang</i>	
Samdok-konferansen 2013 – Arkiv i e-forvaltning. Noen personlige inntrykk	9
<i>Hans Fredrik Berg</i>	
Svenska Arkivveckan i Västerås 2013	11
<i>Maria Larsson Östergren</i>	
Farväl till Emigrantinstitutet	13
<i>Ulf Beijbom</i>	
Nordisk träff om Arkivens dag – gemensamt tema 2015 blir Gränslöst	15
<i>Maria Larsson Östergren</i>	
Riksarkivets årsbok har fått Måltidsakademiens pris ..	16
<i>Maria Nordström</i>	
Udstilling af mandtallet 1703	17
<i>Hrefna Róbertsdóttir</i>	
Et udvalg fra Altinget besøger Islands Nationalarkiv ..	18
<i>Njörður Sigurðsson</i>	
Brud og kontinuitet – Rigsarkivets markering af 200-året for “skilsmissen” mellem Danmark og Norge	20
<i>Jørgen Mikkelsen</i>	
Digitalt skapte arkivalier på nettet	22
<i>Lone Smith Jespersen, specialkonsulent</i>	
Krigen 1864 markeres af Statens Arkiver	24
<i>Charlotte S.H. Jensen og Mette Andersson</i>	
Præmier til norsk landbrug før og efter 1814	25
<i>Lone Hedegaard Liljegren</i>	
God forvaltningsskik – hvorfor og hvordan?	27
<i>Leon Jespersen</i>	
Formidling om digital bevaring og digitalisering på nettet	30
<i>Kathrine Hougaard Edsen Johansen</i>	

Stålbåd i sikte. Arkivverket anpassas till snäware budgetramar	31
<i>Pertti Hakala</i>	
Kyrkböckerna i Riksarkivets digitalarkiv mer tillgängliga	32
<i>Pertti Hakala</i>	
Nordens äldsta pressarkiv nedläggningshotat	33
<i>Pertti Hakala</i>	
Från ett decennium präglat av produktivitet till anpassning	34
<i>Jussi Nuorteva</i>	
Arkivernes Dag i Danmark 2013	36
<i>Leon Jespersen</i>	
Arkivens Dag i Finland	37
<i>Christina Forssell</i>	
Nordisk Arkivdag 2013 i Island	38
<i>Benedikt Jónsson</i>	
Arkivens dag i Sverige 2013	39
<i>Cia Hipfl</i>	
Stemmer	40
<i>Maria Press</i>	
Institutionen – Japan Center for Asian Historical Records och bakgrunden till dess tillkomst	41
<i>Andreas Wallgård</i>	
Dag Mangset blir pensjonist	43
<i>Nils Johan Stoa</i>	
Lars Jørgen Sandberg – ny statsarkivar i Oslo	43
<i>Maria Press</i>	
Eidsvoll 1814. Hvordan grunnloven ble til	44
<i>Maria Press</i>	
Priser og verdiforhold i Norge ca. 1280-1500	44
<i>Maria Press</i>	
Dødsårsagsregistret 1943-	45
<i>Mette Hall-Andersen</i>	